

Jurgis Pakerys

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

Priesaginių veiksmažodžių daryba Ruigio, Ostermejerio ir Milkaus gramatikose

1. Šiame straipsnyje toliau nagrinėjami priesaginių veiksmažodžių darybos aprašai Mažosios Lietuvos gramatikose. Laikantis ankstesnės tyrimo tvarkos¹, čia bus apžvelgti trys XVIII amžiuje parengti veikalai: Povilo Frydricho Ruigio *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick* (1747, toliau – RG), Gotfrydo Ostermejerio *Neue Littauische Grammatik* (1791, toliau – OG) ir Kristijono Gotlybo Milkaus *Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre* (1800, toliau – MG)².

Pirmiausia aptariama veiksmažodžių darybos samprata ir vieta gramatikoje (2.1), vėliau pereinama prie darybos būdų (2.2), galop nagrinėjamos pamatinio žodžio, darinio, darybos afikso, tipo, kategorijos ir reikšmės sąvokos (2.3). Pirmuosiuose poskyriuose (2.1–2.2) dėmesio skiriama ne tik priesaginiams, bet ir priešdėliniams, sangražiniams vediniams, o toliau nagrinėjamos daugiausia priesaginių veiksmažodžių darybos kategorijos: inchoatyvai (3.1), kauzatyvai (3.2), iteratyvai (3.3), deminutyvai (3.4) ir dezideratyvai (3.5). Vardažodžių ir kitų kalbos dalių vediniai į kategorijas gramatikose neskirstomi, todėl ir šiame straipsnyje aptariami kartu (3.6). Kiekviename skyrelyje Ruigio ir Milkaus darbai aptariami šalia ir lyginami su Ostermejerio gramatika. Kur galima, nurodomas minėtųjų darbų santykis su Danieliaus Kleino (1653, 1654, toliau – KIG, KIC), Kristupo Sapūno, Teofilio Gotlybo Šulco (1673, toliau – SŠG) ir Frydricho Vilhelmo Hako

1 Jurgis Pakerys, „Priesaginių veiksmažodžių daryba Kleino, Sapūno–Šulco ir Hako gramatikose“, *ALt* 8, 2006a, 211–232.

2 Naudotasi šiais gramatikų egzemplioriais: RG – VUB: L_R 945, OG – LMAB: LK – 18/34, MG – VUB: L_R 3202. Visų straipsnyje nurodomų senųjų raštų bibliografiniai duomenys ir santrumpos pateikti *Archivum Lithuanicum Indices*, 2005. Ankstesnio straipsnio pradžioje (Pakerys 2006a, 211t.) stengtasi nurodyti pagrindinius senųjų gramatikų tyrimus, kurių sąrašą reikėtų papildyti. Jonas Paulauskas yra trumpai

apžvelgęs priešdėlinių veiksmažodžių darybos aprašus („Veiksmažodžių priešdėlių funkcijos dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“, *LiK* 3, 1958, 305t.), o Aldona Paulauskienė neseniai išleido atskirą monografiją (*Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2006, apie veiksmažodžių darybą žr.: p. 83–85, 120–124, 140t., 177–179, 237t.). Be to, minėtina, kad pati pirmoji ankstesnių gramatikų apžvalga priklauso Ostermejeriui (žr. OG VII–XVI).

(1730, toliau – HG³) veiksmažodžių darybos aprašais. Tyrimas baigiamas apibendrinamosiomis pastabomis (4).

2. VEIKSMAŽODŽIŲ DARYBOS TEORIJOS DALYKAI

2.1. VEIKSMAŽODŽIŲ DARYBOS SAMPRATA IR VIETA GRAMATIKOJE. Norint išsiaiškinti, kaip Ruigys ir Milkus supranta veiksmažodžių darybą, iš pradžių reikia pasižiūrėti, kaip jų gramatikose aprašoma kaitėba. Abu autoriai morfologijos dalies (*Von der Einrichtung [Formation] der Wörter*) pradžioje dėsto, kad žodis greta savo esminės, pagrindinės reikšmės (*eigentliche Bedeutung, Hauptidee*) gali turėti ir tam tikrų šalutinių reikšmių (*Nebenbedeutungen*). Todėl, pavyzdžiui, žodyje *ponas*⁴ yra išreikšta ne tik 'pono' idėja apskritai, bet ir pažymėta giminė, linksnis, skaičius (RG 17; MG 17t.). Kaip matyti, autorių minimos pagrindinės reikšmės, šių dienų supratimu, atitiktų leksines, šalutines – gramatinės, o jų fone paaiškės ir žodžių darybos samprata. Apie veiksmažodžių darybą Ruigys ir Milkus užsimena viename iš įvadinių veiksmažodžio morfologijos skyriaus (*Von der Einrichtung [Formation] der Verborum*) paragrafų. Pirmiausia šiame skyriuje pateikiamas veiksmažodžio apibrėžimas, pristatomos rūšies⁵, asmens, skaičiaus, laiko ir nuosakos kategorijos ir pamatiniai kaitėbos kamienai (RG 63t.; MG 73t.). Tada nurodoma, kad ir veikiamosios, ir neveikiamosios rūšies veiksmažodžiai dar gali būti paprastieji (*simplicia*) arba sudėtiniai (*composita*): pirmieji turi tik pagrindines ir šalutines, o antrieji – dar ir papildomas, pridėtines reikšmes (*zufällige Bedeutungen*), kurios kaitėbos (fleksijos) nepaveikia ir kurių (resp. jų žymiklių) gali ir nebūti:

Die *Verba activa* und *passiva* selbst sind entweder *simplicia*, wenn sie nur vor erwehnte ihnen unentbehrlich zugehörige oder wesentliche Haupt- und Nebenbedeutungen schlechthin enthalten, z. E. **Wadinū** ich nenne; oder sie sind *composita*, wenn sie überdiß auch zufällige Bedeutungen, oder solche in sich schliessen, die der Flexion unbeschadet, auch wegbleiben können, z. E. **Wadinūfi** ich nenne mich selbst (RG 64)⁶.

3 *Archivum Lithuanicum Indices* (2005) teikiama viena santrumpa (HŽ), apimanti žodyną ir gramatiką.

4 Žodžių kirčiavimas gramatikose ne visada aiškus (ypač priesaginių veiksmažodžių), todėl, siekiant vienodumo, straipsnyje visi pavyzdžiai nekirčiuoti, išskyrus homografus ar originalias formas, autorių teiktas su diakritikais.

5 Reikia pasakyti, kad rūšis šiose gramatikose turi ypatingą statusą – apie ją kalbama pirmiausia ir ji iš dalies laikoma klasifikacine kategorija. Sakoma, kad veiksmažodžiai savo pagrindinės reikšmės atžvilgiu („in Ansehung ihrer eigentlichen Haupt-

bedeutung“) gali būti veikiamosios rūšies (*activae vocis*, pavyzdžiui, *Laupfinū* 'ich lobe'), neveikiamosios rūšies (*passivae vocis*, pavyzdžiui, *Laupfinamas efmi* 'ich werde gelobet') arba mišrios, niekatrosios (*mixtae, neutrius*, pavyzdžiui, *Gywenū* 'ich wohne oder lebe') (RG 63; plg. kiek trumpiau MG 73).

6 Plg. kiek trumpiau MG: „Die *verba activa* und *passiva* sind entweder *simplicia*, wenn sie nur ihre Bedeutung schlechthin haben, als: **wadinu** ich nenne, oder sie sind *Composita*, wenn sie überdies auch zufällige Bedeutungen in sich schliessen, als: **wadinūs** ich nenne mich“ (MG 74).

Iš čia paaiškėja, kad kalbamosios Ruigio ir Milkaus pridėtinės veiksmažodžių reikšmės atitinka šių dienų darybines⁷. Rūšis autorių yra minima, matyt, todėl, kad ji anksčiau buvo iškelta į pirmąją vietą ir pagal ją klasifikuoti visi veiksmažodžiai⁸. Po šios trumpos užuominos išsamiau apie darybą Ruigys ir Milkus kalba tik aptarę veiksmažodžio asmeninių lyčių kaitybą, prieš pereidami prie dalyvių⁹. Čia drauge aptariami priesaginiai, priešdėliniai, sangražiniai vediniai ir vadinamieji veiksmažodiniai dūriniai. Tiesa, reikia pasakyti, kad RG apie sangražinius veiksmažodžius kalbama bendrame darybos pastabų skyrelyje (RG 104t.) ir atskirai pateikiama vieno tokio veiksmažodžio kaitymo paradigma (RG 105tt.), o MG pasielgta kitaip – darybos pastabose apie sangražinius veiksmažodžius užsimenama trumpai (MG 138) ir nukreipiama į savarankišką jų skyrelį (MG 125tt.). Po šių pastabų prie derivacijos RG ir MG grįžtama pačioje morfologijos dalies pabaigoje, kur įterpti specialūs žodžių darybos skyriai – *Von der Herleitung (Derivation) einzelner Wörter* (RG 125–129; MG 157–161)¹⁰. Palyginus su jau minėtomis darybos pastabomis (RG 101–105; MG 136–138) matyti, kad jose buvo aptarti tik veiksmažodiniai vediniai, o dabar nagrinėjami iš kitų kalbos dalių (vardažodžių,rieveksmių, prielinksnių, ištiktukų) išvesti veiksmažodžiai (RG 128; MG 161). Žodžių darybos išmanymo reikšmė kalbamųjų skyrių pradžioje aiškinama praktiškai – išmokus pirminių žodžių būsią galima (pagal aprašomus modelius) susikurti daugybę išvestinių, tik reikėsia pasitikrinti, ar jie iš tiesų vartojami (matyt, pasižiūrėti žodyne ar pasiteirauti mokovų):

Nachdem wir bishero die Formation einzelner Wörter zur Anzeige ihrer Nebenbedeutungen vorgetragen, so ist nach §. 14. und 18. noch ihre Formation und Abkunft von einander in Ansehung ihrer verschiedenen Hauptbedeutungen, oder die Derivation der Wörter in diesem zweyten Theile anzuzeigen, als vermittelt welcher man in den Stand gesetzt wird, nach erlangter Kenntniß einer *vocis primitivae* eine Menge ihrer *Derivatarum* selbst zu machen; wiewol man die derivirten, ob sie auch gebräuchlich sind, wohl zu prüfen hat (RG 125t. = MG 157t.).

7 Vok. *zufällig* čia atspindi lot. *accidentalis* ir sietinas su akcidenčijos sąvoka (apie jos ryšį su veiksmažodžių daryba KIG žr. Pakerys 2006a, 213). Šiame straipsnyje *zufällige Bedeutung* nuspręsta versti pridėtinę, papildomą reikšmę, norint ją aiškiai skirti nuo esminės, pagrindinės (*eigentliche Bedeutung, Hauptidee*) ir šalutinės (*Nebenbedeutung*).

8 Galima prisiminti, kad KIG veiksmažodžių rūšis ir daryba taip pat buvo susietos, tik kitaip – ten priežastiniai ir sangražiniai veiksmažodžiai laikyti tam tikrais rūšies poklasiais, žr. KIG 83–83v (tiesa, reikia pasakyti, kad rūšis čia vadinama „reikšme“ [*significatio*], bet pavyzdžiai rodo, kad kalbama būtent apie rūšį ir jai

artimus dalykus: *wadinnu, wadinnamas efmi, ftoviu, rašydinu, apfibiaurinu* ir kt.).

9 RG tai 71 paragrafas (RG 101–105), įdėtas po antrosios („augmentinės“) asmenuotės paradigmu. Po darybos pastabų tame pačiame paragrafe pateiktas sangražinio veiksmažodžio *pasilinksminti* kaitymo pavyzdys. MG darybos pastabos surašytos 75 paragrafe (MG 136–138), kurio vieta, palyginti su RG, šiek tiek pasikeitusi: po „augmentinės“ asmenuotės paradigmu aptariami sangražiniai, atematiniai ir beasmeniai veiksmažodžiai ir tik tada pereinama prie darybos pastabų.

10 Po žodžių darybos dedami dialektologinių pastabų skyriai (RG 129–132; MG 162–168), o po jų pereinama prie sintaksės dalies.

Ostermejerio gramatikoje veiksmažodžio darybos dalykai išdėstyti kiek kitaip. Pirmiausia, jis nekalba apie pagrindines (leksines) ir šalutines (gramatines) žodžių reikšmes, o morfologijos (*Etymologia*) dalies įvade tik atskiria kaitomąsias (*flexibiles*) kalbos dalis nuo nekaitomųjų (OG 16). Vėliau veiksmažodžio skyriuje (*Vom Verbo*) pasako, kad jo apibrėžimas turi būti žinomas iš lotynų kalbos gramatikos, pagal kurią skiriamos ir įvairios veiksmažodžių rūšys: „Was Verba seyn, ist wiederum aus der lateinischen Grammatik bekannt. Nach der richten sich auch die verschiedenen Arten dieser Wörter“ (OG 52). Toliau Ostermejeris pateikia dešimt tų rūšių su pavyzdžiais ir priduria porą pastabų. Beveik viskas šioje autoriaus klasifikacijoje skirta tik darybai: I–IV rūši atitinkamai sudaro pirminiai, išvestiniai, paprastieji ir sudėtiniai veiksmažodžiai (*primitiva, derivativa, simplicia, composita*), V–IX rūši apima deverbatyvų kategorijos (*incoativa*¹¹, *frequentativa, desiderativa, diminutiva, effectiva, permissiva, translativa*¹²), o X rūšiai lieka sangražiniai veiksmažodžiai (*reciproca*) (OG 52t.). Sąrašo pabaigoje vienoje pastaboje pasakoma, kad plačiau apie šias rūšis bus kalbama toliau, o kitoje pastaboje priduriama, kad dar minėtini ir pagalbiniai veiksmažodžiai (*verba auxiliaria*) – *tapti, pastoti* ir *būti*. Nors Ostermejeris ir teigia, kad klasifikaciją pateikia pagal lotynų kalbos gramatiką, bet tai netikslu – paskutiniausias dvi rūšis (priežastinius ir sangražinius veiksmažodžius) autorius turėjo pridėti pats, greičiausiai remdamasis ankstesnėmis lietuvių kalbos gramatikomis (iki RG). Įvadinis veiksmažodžio morfologijos skyrius OG baigiamas trumpu paragrafu, kur sakoma, kad daugumos minėtų rūšių leksemas dar galima klasifikuoti taip: „[genus verborum ist] *actiivum, passivum, neutrum* und *neutro-passivum*, und das durch die meisten erst angeführten Arten der *Verborum*“ (OG 53). Palyginus su RG ir MG matyti, kad Ostermejeris čia daro priešingai – pirma pristato darybinę klasifikaciją, o tik po to pateikia skirstymą, kuris iš dalies artimas mūsų dienų rūšies kategorijai (arba leksinėms-gramatinėms veiksmažodžių klasėms).

Kitaip nei Ruigys ar Milkus Ostermejeris dėsto darybos dalykus ir pagrindinėje veiksmažodžio morfologijos skyriaus dalyje. Kaip jau anksčiau minėta, pirmieji du autoriai gramatikose yra įterpę po nedidelį darybos pastabų skyrelį, einantį po asmenuočių. Ostermejeris tokio skyrelio nedėjo ir derivacijos komentarų pateikė atitinkamų asmenuočių veiksmažodžių sąrašuose (*syllabi verborum*) arba po jų esančiose bendrosiose pastabose. Jose autorius atkreipė dėmesį į priesagų *-inti, -dinti, -oti, -auti, -yti, -dyti, -styti* vedinius (OG 73–75, 94), nurodė, kad iš tranzityvinių atematinių veiksmažodžių galima pasidaryti kuratyvų ir refleksyvų (OG 105). Be to, po visų asmenuočių pateikiamose bendrosiose pastabose Ostermejeris pamėgino sieti veiksmažodžių kirčiavimą su jų daryba (OG 98). Skyriumi

11 OG visur nuosekliai rašoma *incoativum*, o ne *inchoativum*. Toliau ši OG rašybos ypatybė nebus specialiai žymima. Be to, lotynų kalbos priebalsį /v/, kai reikia mažosios raidės, Ostermejeris dažniausiai žymi <u>.

Vienodumo dėlei, čia ir toliau cituojant OG, minėtu atveju rašoma <v>.

12 Paskutiniai trys terminai taikomi vienai „rūšiai“ ir apibūdina priežastinius veiksmažodžius (plačiau žr. 3.2).

autorius panagrinėjo ir sangražinius veiksmažodžius (OG 98–103). Galima manyti, kad šiuo aspektu Ostermejerio gramatika paveikė Milkų: jis irgi įdėjo savarankišką sangražinių veiksmažodžių skyrelį (MG 125–133), kurio Ruigio gramatikoje nebuvo (ten pateiktas tik asmenavimo pavyzdys, o apie sangražos rodiklio vietą kalbėta bendrame darybos pastabų skyrelyje, žr. RG 104t., 105tt.).

Morfologijos dalį Ostermejeris baigia visai panašiai kaip Ruigys – dviem priedais (RG jie vadinami skyriais): pirmasis skirtas žodžių darybai (*Von der Derivation einzelner Wörter*, OG 119–129), antrasis – dialektologijai. Apie abu priedus autorius užsimena ir savo darbo įvade, kur sako, kad jie pareikalavę nemažai pastangų. Palyginti su dialektologija, į žodžių darybą Ostermejeris sakosi galėjęs daug plačiau įsitraukti ir tas triūsas buvęs nelengvas, nes niekas prieš jį dar nebuvo atlikęs paruošiamųjų darbų. Prisimenamos ir reikšmingos morfologijos skyriaus ir darybos priedo pastabos (*observations*), kurių kitose gramatikose skaitytojas būtų bergždžiai ieškojęs:

Gleichen Fleiß¹³ habe auch auf die übrigen Stücke des Etymologischen Theils, als da sind die *Adverbia*, *Praepositiones* und *Interjectiones*, verwandt. Diesen habe zwey Anhänge von der Derivation einzelner Wörter, und dann von den *Dialectis* im Littauischen beygefügt. Die Lehre von den letzteren habe nur berührt, weil zu einer ausführlichen Abhandlung davon mehr gehört, als der Raum in einer Grammatik verstattet. Ueber die Lehre von der Derivation aber habe mich weiter ausgelassen, und das wiederum nicht ohne große Mühe, da mir auch hier Niemand vorgearbeitet hat. Außerdem, daß ich hier, so wie im ganzen Etymologischen Theile, alles aufs vollständigste zu liefern getrachtet, sind überall eine Menge guter *Observationum* eingestreut worden, die man in den vorigen Grammatiken vergeblich suchen wird (OG XVIII).

Palyginus su ankstesnėmis gramatikomis, Ostermejerio žodžių darybos skyrius iš tiesų atrodo solidžiai. Viena vertus, iki Ruigio darbo niekas nebuvo ėmėsis rašyti savarankiško derivacijos skyriaus, kita vertus, reikia pripažinti, kad Ostermejerio priedas yra pats plačiausias (RG ir MG jis užima apie 4, o OG – beveik 11 panašaus formato puslapių). Greičiausiai tik apimtimi ir galima būtų teisinti nekuklią Ostermejerio pastabą, kad niekas iki jo nebuvo atlikęs paruošiamųjų darbų, nes žinių apie veiksmažodžių darybą ankstesnėse gramatikose tikrai yra.

OG žodžių darybos priedas pradedamas vaizdžia metafora, išreiškiančia genetinę derivacijos sampratą – pamatiniai žodžiai (*primitiva*) ir vediniai (*derivata*) čia atitinkamai gretinami su motinomis ir dukterimis:

Es ist bereits bey allen *Partibus orationis* angemerkt, daß es darin eine Menge Wörter giebt, die als Mütter anderer anzusehen sind, und wiederum andere, die ihre Töchter vorstellen können. Letztere nennt man *derivata*, erstere aber *primitiva* (OG 119).

13 T. y. tiek pat, kaip ir veiksmažodžių sąrašų pagal baigmenis sudarymas (lyginama su ankstesne teksto atkarpa).

Apie veiksmažodžių darybą šiame priede kalbama keliose vietose. Pirmiausia minėtinas savarankiškas paragrafas (*Verba derivata*, OG 124t.), kur, panašiai kaip RG ir MG, aptarti vardažodžių,rieveksmių, prielinksnių ir ištiktukų vediniai. Deverbativų tik suminėtos kategorijos (atitinkamuose RG ir MG skyriuose jos visai praleistos) ir pasakyta, kad daug tokių veiksmažodžių buvę jau anksčiau pateikta. Be to, čia patikslinta, kad ne visi atematiniai ir sangražiniai veiksmažodžiai laikytini išvestiniais, nes dalis jų esantys pirminiai (OG 125)¹⁴. Deminutyviniai vediniai dar prisimenami tos pačios semantikos vardažodžių skyriuje (*Von den Nominibus diminutivis*, OG 127), kur duodama nuoroda į įvardinį veiksmažodžio morfologijos paragrafą (OG 53). Galop pereinama prie dūrinių (*Von den Compositis*, OG 129). Čia aptarti veiksmažodiniai dūriniai su daiktavardžiais, būdvardžiais irrieveksmiai, o apie produktyvius priešdėlinius kompozitus žadama kalbėti vėliau (sintaksės dalyje, žr. toliau).

Kaip matyti, veiksmažodžių derivacija Ruigio, Ostermejerio ir Milkus gramatikose aptarta bent dviejose vietose: šalia kaitybos dalykų ir specialiuose darybos skyriuose. Be to, visose gramatikose su daryba susijusių pastabų galima rasti ir sintaksės dalyje. Sakysim, kalbant apie veiksmažodžių naudininko valdymą, RG ir MG paminimi klitikai *mi* ir *si* (RG 142t.; MG 179t.¹⁵), poroje vietų aptariami priežastiniai veiksmažodžiai arba priežastinės konstrukcijos (plačiau žr. 3.2), aprašomas priešdėlinių veiksmažodžių valdymas (iš dalies lyginant su atitinkamais prielinksniais: RG 143, 148; MG 180, 185t.). OG sintaksės dalyje veiksmažodžių darybos dalykų irgi nedaug. Kai kas čia panašu į RG (ir MG), pavyzdžiui, pastabos dėl priežastinių konstrukcijų (OG 151t. su nuoroda į morfologijos dalį – OG 105). Kita vertus, yra ir skirtumų: OG sintaksės dalyje neminimi klitikai *mi* ir *si* (apie juos trumpai rašoma įvardžio ir veiksmažodžio skyriuose [OG 45, 53, 98t.]), o kalbant apie prielinksnį, panašiai kaip KIG 169–173 ir SŠG 67(=69)t., pateiktas platus priešdėlių (neatskiriamųjų prielinksnių) sąrašas, nurodytos jų reikšmės, įdėta nemažai pavyzdžių (*Praepositiones in Compositione*, OG 170tt.).

2.2. VEIKSMAŽODŽIŲ DARYBOS BŪDAI. Visose aptariamose gramatikose gana aiškiai skiriami pirminiai ir išvestiniai veiksmažodžiai, bet terminai jiems ir darybos būdams pavadinti šiek tiek skiriasi.

Pradėti galima nuo Ostermejerio darbo, nes jo požiūris kiek tradiciškesnis (plg. toliau apie savitą RG kompozito sampratą). Jau minėtame OG veiksmažodžio

14 Pastaba dėl atematinų veiksmažodžių nėra aiški: juk darybiškai skaidžių jų rasti sunku (ir Ostermejeris tokių nemini), todėl tiksliau būtų teigti, kad šie veiksmažodžiai turbūt visi laikytini pirminiais.

15 Čia pateikiama nuoroda į įvardžio (RG 56; MG 64) ir į jau minėtą veiksmažodžio darybos pastabų skyrelį (RG 104). Milkus pasta-

rają nuorodą tiesiog nurašė iš RG ir nepastebėjo, kad jo paties darbe paragrafų numeracija kiek pasikeitusi, be to, apie sangražinius veiksmažodžius jis plačiau kalba kitoje vietoje. Vietoj dabartinės nuorodos „[§] 71. III. 5“ (MG 180) galėtų tikti „§ 72, § 75. 6“ (atitinkamai būtų nukreipiama į MG 125tt., 137t.).

„rūšių“ apraše skiriami pirminiai, išvestiniai, paprastieji ir sudėtiniai veiksmažodžiai. Išvestiniais (*derivativa*) laikomi priesagų vediniai (pavyzdžiui: *lankaju* ‘ich beuge aus’ : *lenkiu* ‘ich beuge’, *garbinu* ‘ich ehre’ : *Garbè* ‘die Ehre’), o sudėtiniais (*composita*) – priešdėliniai (*apdirbu* ‘ich bearbeite’, *pririttu* ‘ich wälze vor’, *atrišū* ‘ich löse auf’) (OG 52). Visiškai teisingai pastebėta, kad paprastieji (t. y. nesudėtiniai) veiksmažodžiai gali būti ir pirminiai, ir išvestiniai (*derivativa*). Refleksyvų tarp vedinių ir kompozitų nėra, jie pateikti atskirai (tai dešimtoji veiksmažodžių „rūšis“), nors ir sakoma, kad jie *padaromi* iš kitų veiksmažodžių pridėdant įvardį *si*:

reciproca sind der *Conjugationi* Hithpael im Ebräischen gleich. Man macht sie von andern *Verbis* vermittelt des §. 68. genannten *Pronominis* **fi**, das man bey den *Verbis simplicibus* am Ende, bey den *Compositis* aber in der Mitte setzt, als: **laikaufi** ich halte mich, **atfilaikau** ich enthalte mich (OG 53).

Kiek vėliau (darybos skyriaus dūrinių poskyryje) patikslinta, kad dūriniai (*composita*) irgi priskirtini išvestiniams (*derivata*): „Dieses sind Wörter, die aus zweyen zusammengesetzt sind, und also auch zu den *Derivatis* gehören“ (OG 128). Čia paaiškėja, kad veiksmažodiniais kompozitais laikomi ne tik priešdėlių vediniai, bet ir junginiai su daiktavardžiais (*karawedu* ‘ich kommandire im Kriege’, *jūkdarau* ‘ich treibe Scherz’), būdvardžiais (*gerdarau* ‘ich thue guts’, *piktdarau* ‘ich thue böses’) ir prieveiksmais (*neregiū* ‘ich bin blind’¹⁶, *gandarau* ‘ich thue gnug’, *czegimmēs* ‘ein Einheimischer’, *mažtikkīs* ‘ein Kleingläubiger’¹⁷) (OG 129). Pasižiūrėjus į bendrą išvestinių veiksmažodžių klasifikaciją matyti, kad Ostermejeriui trūksta atskiro termino priesagų vediniams pavadinti, nes dabar *derivatum* taikomas ir jiems, ir kompozitams. Palyginti su ankstesnėmis gramatikomis (taip pat ir su MG), nauja ir logiška atrodo Ostermejerio mintis, kad kompozitai irgi yra priskirtini išvestiniams veiksmažodžiams. Kita vertus, darybos požiūriu OG lyg ir lieka neaptarti sangražiniai veiksmažodžiai, kurie tiktų į kompozitų klasę.

Ruigio ir Milkaus darbuose, palyginti su kitomis gramatikomis, išsiskiria sudėtinių veiksmažodžių (*composita*) samprata. Pastaraisiais laikomi *visi* deverbatyviniai dariniai, kai pamatinis žodis sujungiamas (komponuojamas) su tam tikru elementu („raide“, skiemenimi ar žodžiu) ir taip gauna papildomą reikšmę. Tiesa, reikia pasakyti, kad Milkus, nors ir išlaikė dvinarę paprastųjų (*simplicia*) ir sudėtinių (*composita*) deverbatyvų klasifikaciją, nusprendė nebeminėti Ruigio jungiamųjų elementų skirstymo. Vietoj to jis įdėjo pastabą, kad šie kompozitai (t. y. dariniai) gali žymėti silpnesnį, stipresnį ar kitokio pobūdžio veiksmą arba būseną, plg.:

16 Priešdėlis *ne*- Ostermejerio laikomas prieveiksniu, žr. OG 114.

17 Pastaraisiais dviem atvejais, kaip nurodo autorius, kompozitas daromas iš prieveiksčio ir dalyvio.

Ausser den bereits abgehandelten *Verbis simplicibus* sind nach §. 55. auch *Verba composita* in dieser Sprache befindlich. Ihre Composition geschiehet theils mit Buchstaben, theils mit Syllben, theils auch mit ganzen Wörtern, oder den bereits angezeigten *Partibus orationis*, vermittelt welcher man ihnen besondere Bedeutungen zugesellet (RG 101).

Außer den bereits abgehandelten *Verbis simplicibus* sind auch manche *composita* zu bemerken, die ein mehreres oder minderes Thun oder Leyden ihren *Verbis* [*simplicibus*], oder eine andere Qualität beylegen (MG 136).

Ruigio kompoziciją su „raidėmis“, skiemenimis ir žodžiais galėtų iliustruoti tokie pavyzdžiai (plačiau apie tai žr. 2.3): *Rašydinu* ‘ich lasse, oder mache schreiben, facio scribere’ (anot autoriaus, *rašydinti* išvestas prie pamatinio žodžio bendraties *rašyti* pridėjus raidę <n> ir priebalsį /t/ pakeitus į /d/), *Suntinėju* ‘ich schicke vielfältig herum’ (prie pamatinio žodžio praes. 2 sg. buvo pridėtas dvigubas skiemuo [*doppelte Syllbe*] *-nėju*), *Beeimi* ‘ich gehe so nach und nach fort’ (skiemuo *be-* dedamas pamatinio žodžio pradžioje), *Jūk darau* (parašyta atskirai) ‘ich mache zu lachen’, *Gérdarau* ‘ich thue gutes’, *Gandarau* ‘ich thue genug’, *Prideru* ‘ich bin wozu tüchtig’ (iš žodžių *juokas*, *gera* [arba *ger*], *gana* ir *daryti*, *pri* ir *derėti*) (RG 101–104). Aptardamas kompoziciją su žodžiais, Ruigys mini ne tik sangražinius veiksmazodžius (*Pafilinkfminu*, *Pafiwaikštineju*, *Laikauf*’ ir kt.), bet ir veiksmazodžius su prišlieta enklitine įvardžio forma *mi* (*Laikykmi*, *Dūkmi*), dalelyte *gi* (*Dūkigi*, *dūkig*’), kurių žodžių darybos atvejams, šių dienų požiūriu, priskirti negalima (RG 104; plg. MG 137t.).

Milkaus gramatikoje kai kurie pavyzdžiai iš Ruigio perimami, bet, kaip minėta, į darybą su „raidėmis“, skiemenimis ir žodžiais jau nebeskirstoma – turbūt čia galima išvelgti OG įtaką, kur tokios klasifikacijos irgi nėra. Tiesa, atsakius Ruigio klasifikacijos, MG atsirado šioks toks netolygumas: joje visi deverbatyvai laikomi kompozitais, bet paskutinį pogrupį, kur prie veiksmazodžių jungiami žodžiai (būdvardžiai,rieveiksmiai, įvardžiai, dalelytės), autoriui teko vėl pavadinti kompozitiniu (plg.: RG 101–105; MG 136–138).

Savarankiškuose žodžių darybos skyriuose, kur aptarti nedeverbatiminiai dariniai, nei Ruigys, nei Milkus kompozito sąvokos jau nevartoja, visus vedinius vadina derivatais – *verba derivata* (RG 128; MG 161).

2.3. PAMATINIS ŽODIS, DARINYS, DARYBOS AFIKSAS, TIPAS, KATEGORIJA IR REIKŠMĖ. Pamatinio žodžio sąvoką aptariamose gramatikose daugmaž atitinka terminai, nusakantys pirminius žodžius (*primitivum* ir *simplex*), o darinio – išvestinius (*derivat[iv]um* ir *compositum*). Reikia pabrėžti, kad ir ankstesniuose darbuose, ir čia aptariamose gramatikose dar nėra bendros sąvokos visiems dariniams pavadinti, tik OG ja lyg ir tampa *derivatum* (žr. OG 128, kur pripažįstama, kad kompozitai irgi dariniai).

Darinio ir pamatinio žodžio opozicijas gramatikose paprastai stengiamasi nurodyti, bet kartais autoriai susiduria su tam tikrais sunkumais. Sakysim, Ruigys, neradęs pamatinio žodžio, yra linkęs spėti, kad toks galėjęs egzistuoti, tik nebevertojamas (*inusitatum*). Iš principo taip manyti visai pagrįsta, bet teikiami pavyzdžiai rodo, kad tyrėjas, laikydamasis šio požiūrio, daugeliu atvejų tik klysta iš tikrojo darybos analizės kelio. Pavyzdžiui, išvestiniais Ruigys laiko *-sta* kamieno veiksmažodžius, turinčius inchoatyvinę reikšmę: *Tirpstu* 'ich schmelze nach und nach, ader [klaidų taisyme: *oder*] ich fange an zu schmelzen, item, ich bin im Schmelzen', *Pafweikstù* 'ich werde allmählig wieder gesund, oder fange an gesund zu werden', *gaištu* [klaidų taisyme: *gaištù*] 'ich gehe zu grunde' (RG 101). Autorius įsivaizduoja, kad jie esą išvesti iš nevertojamų *a* kamieno veiksmažodžių, plg.: *Tirpù* (*inusit.*) 'ich schmelze', *Pafweiko* [klaidų taisyme: *pafweikù*] (arba, tiksliau perteikiant Ruigio mintį, toks pirminis esamasis laikas ne visada vartojamas: „Im Praesenti aber ist die *Conjugatio simplex* nicht allezeit im Gebrauch“, RG 101). Panašiai autorius elgiasi ir kalbėdamas apie priesagų *-uoti*, *-auti* vedinius: veiksmažodžius *žaibuoti*, *važiuoti*, *tarnauti* (*Žaibùju* 'es blitzet hin und wieder'¹⁸, *Ważùju* 'ich fahre, oder bin im Fahren', *Tarnáuju* 'ich diene') kildina iš nevertojamų *žaibù*, *wažù*, *tarnaù* („sind die *simplicia* solcher *verborum compositorum* nicht im Gebrauche“, „Die *verba simplicia* von diesen sind gleichfalls nicht gebräuchlich“, RG 103). Kaip matyti iš pavyzdžių, *-sta* kamieno veiksmažodžius būtų paprasčiau laikyti neišvestiniais (apie inchoatyvinę jų semantiką galima užsiminti ir kitur), o bent jau *žaibuoti* ir *tarnauti* geriau vesti iš daiktavardžių *žaibas* ir *tarnas*¹⁹.

Pasižiūrėjus į atitinkamas Milkaus gramatikos vietas matyti, kad jis Ruigio minties apie nevertojamus pamatinius žodžius atsisakė. Čia *-sta* kamieno veiksmažodžiai tebelaikomi išvestiniais, tik jau nenurodyta, iš ko jie padaryti, o vietoj dirbtinai aiškintų *žaibuoti*, *važiuoti* ir *tarnauti* Milkus pateikė opoziciją *girtùju* 'ich saufe stark, besaufe mich oft' : *geru* 'ich trinke', kuri darybos požiūriu irgi netiksli (turėtų būti *girt-uoti* : *girt-as*) (MG 136t.).

Palyginti su Ruigiu, pamatinių ir išvestinių žodžių santykius korektiškiau ir plačiau apibūdina Ostermejeris. Pirmąkart lietuvių kalbotyroje jis pastebi dėsnį, kad išvestiniai veiksmažodžiai paprastai esti ilgesni nei dviejų skiemenų, o pirminiai – ne. Ostermejeris įžvalgiai nurodo, kad čia esama ir išimčių – mat išvestiniai mišrieji veiksmažodžiai irgi turi dviskiemenių kamienų (skaitytojo dėmesys atkreipiamas į trečiąją asmenuotę – *laikyti*, *laiko*, *laikė*): „Die *Verba primitiva* haben fast ohne Ausnahme nur zwo Sylben, welches sich auch sogar bey vielen *derivatis* findet, sonderlich bey denen, die zur dritten Conjugation

18 Veiksmažodis beasmenis, todėl turėtų būti praes. 3 *Žaibùja*.

19 Tiesa, reikia pripažinti, kad kai kurie *-sta* kamieno veiksmažodžiai taip pat gali būti denominatyvai, žr. apie tai 3.1. Istoriniu

požiūriu ir *važiuoti*, matyt, yra daiktavardžio *važis* (*-ys*) vedinys, žr. Pranas Skardžius, *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius, 1943, 491.

tion gehören“ (OG 98). Vėliau ši mintis plėtojama ir tikslinama: nors daugiaskiemeniai žodžiai dažnai būna išvestiniai, bet kai kurie jau gali būti praradę pamatinius žodžius (jų jau nebėra žodyne):

die ächten *Primitiva* bey den Littauern selten über zwey Sylben hinaufsteigen. Hieraus ergiebt sich nun, daß alle mehrsyllbige Wörter schon mit ziemlicher Gewißheit unter die *Derivata* zu zählen seyn. Man hat sich daran auch nicht zu kehren, wenn man im Lexicon zuweilen ein anderes findet. Man kann sich hie-rinnen leicht irren, wenn etwa ein *Primitivum* verlohren gegangen, sein *Derivat* aber übrig geblieben (OG 120).

Kai Ostermejeris teigia, kad čia galima lengvai apsirikti, regis, jis nori pasakyti, kad tie daugiaskiemeniai žodžiai (istoriniu požiūriu) vis tiek yra vediniai, nors jų pamatų ir nebėra, plg.: „Nicht minder finden sich *derivata*, deren *primitiva* verloren gegangen. Dahin gehören manche *Verba* in **ēju, iju, oju, enu** und **inu**, die man insgemein als *primitiva* ansieht, welches sie doch nicht sind“ (OG 126). Įdomu, kad Ostermejeris pateikia ir pastabą dėl skolinių darybinės interpretacijos. Jis nurodo, kad lietuvių kalboje pasitaiką tokių žodžių, kurių pamatų esama kitose kalbose – graikų ir ypač lenkų. Tiesa, pavyzdžių duodama tik iš lenkų kalbos: *jednoti* ‘einigen’ lyginamas su *jeden* ‘Eins’, *Bažnyčia* ‘ein Gotteshaus’ siejama su *Bog* ‘Gott’, o *Swetlyčia* ‘ein Saal, lichtetes Zimmer’ – su *Swiatłość* ‘das Licht’ (OG 126). Kaip matyti, geresnis yra tik pirmasis pavyzdys, nors ir čia reikėtų pridurti, kad *jednoti* yra skolinys, atspindintis lenk. *jednać*, kuris jau savo ruožtu yra pamatuotas lenk. skaitvardžio *jeden*. Kiti du pavyzdžiai – *bažnyčia* ir *svetlyčia* – su nurodytais lenkų kalbos žodžiais *bóg* ‘dievas’ ir *swiatłość* ‘šviesa, šviesumas’ susiję ne darybiškai, o tik etimologiškai: lenk. *bóznica* yra istoriškai pamatuotas būdvardžio, atliepiančio sl. **božbnъ* (plg. lenk. *nabożny*, *pobożny*), kuris vedamas iš sl. **bogъ*, o lenk. *światlica* ir *światłość* laikytini būdvardžio *światły* vediniais²⁰.

Šiuolaikinėje lituanistikoje veiksmožodžių darybos afiksais pripažįstamos priesagos, priešdėliai ir sangrąžos rodikliai²¹. Aptariamose gramatikose pastarieji du laikomi dūrinių (kompozitų) sandais, tapatinamais su atitinkamomis prielinksnių ir sangrąžinio įvardžio formomis (RG 104; MG 137t.; OG 129, 170–173). Vadinasi, belieka apžvelgti, kaip gramatikose suvokiamos žodžių darybos priesagos.

Kaip jau buvo užsiminta, Ruigys priesagas pagal ilgį skirsto į dvi rūšis: „raidines“ ir skiemenines. Aiškaus savarankiško priesagos termino nėra, jį gali atitikti sąvokos *pożymis*, *ypatybė* (*character*), *baigmuo* (*terminatio*) (RG 101–103)²². Kartais tiesiog sakoma, kad pamatiniai žodžiai komponuojami su tam tikromis raidėmis arba skiemenimis: „Werden sie [= *verba composita*] mit gewissen Buchstaben zusammen gesetzt [...]“, „Werden die *Verba composita* zusammen gesetzt

20 Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005, 37, 621.

21 Žr. DLKG⁴ 385.

22 MG dar pavartotas ir vokiškas terminas *Endigung* (MG 136).

mit gewissen Syllben [...]“ (RG 101, 102). Iš gramatikoje pateikiamų pavyzdžių matyti, kad pirmuoju atveju prie pamatinio žodžio jungiamas vienas priebalsis („raidė“), antruoju – vienas ar du skiemenys (įskaitant galūnę). „Raidinę“ darybą iliustruoja *-sta* kamieno veiksmažodžiai ir priesagų *-inti*, *-dinti* kauzatyvai. Autorius mano, kad pirmieji vedami prie pamatinių (nevarojamų) veiksmažodžių būsimosio laiko kamieno pridėjus raidę <t>, pavyzdžiui: praes. *Tirpū* → fut. *Tirpfu* → praes. *Tirpfstu* (RG 101). Priežastinių veiksmažodžių atveju imama pamato bendratis, prie jos dedama raidė <n>, o priebalsis /t/ keičiamas į /d/, pavyzdžiui: *prapulti* → *prapulti-n-* → *prapuldin-(u)* (RG 101). Tiesa, autoriui tenka aprašyti gana sudėtingas morfonologines taisykles, paaiškinančias, kodėl /d/ arba pamatinio žodžio priesagos balsis /è/ kartais išnyksta, plg.: *Pafwéikinti* ‘grüssen, Glück wünschen’ : *pafweikti* ‘gesund werden’ (loco *pafwéikdinti*), *Pabuddinti* ‘aufwecken’ : *pabufti* ‘aufwachen’ (loco *pabufdinti*), *Skambinti* ‘klingend machen, thönen’ : *fkambèti* (loco *fkambèdinti*) (RG 102). Skiemeninė daryba nuo „raidinės“ skiriasi tuo, kad prie pamatinio žodžio pridamas vienas ar du skiemenys (skaičiuojant ir galūnę). Pavyzdžiui, teigiama, kad priesagos *-inèti* veiksmažodžiai išvedami prie praes. 2 sg. lyties pridodant dvigubą skiemenį *-nèju*, plg.: praes. 1 sg. *Suncíu* ‘ich sende’, 2 sg. *Sunti* ‘du sendest’ → *Sunti-nèju* ‘ich schicke vielfältig herum’ (RG 102t.). Čia irgi tenka aiškinti tam tikras išimtis: jei pamatinis veiksmažodis turi esamojo laiko *ā* kamieną, tai pripažįstama, kad pamatinės formos galūnės /a/ išnyksta (*Klaufai-nèju* → *Klaufinèju* ‘ich höre vielfältig nach’), arba jei pamatinė forma jau baigiasi *ni*, tai šis fragmentas iškrinta (todėl iš praes. 2 sg. *laupfini* išeina *laupfinèju*, o ne *laupfininèju*) (RG 103). Sudėtingas ir priesagų *-uoti* ir *-auti* vedinių aiškinimas: manoma, kad čia formantas (skiemuo) *-ju* yra dedamas prie nevarojamų pamatinių veiksmažodžių praes. 1 sg. ir tada prieš tai einantis balsis /u/ keičiasi į /uo/ (*wazū* → *Wazūju* ‘ich fahre, oder bin im Fahren’), o /a/ gauna akūtą (*tarnaū* → *Tarnáuju* ‘ich diene’) (RG 103).

Palyginus su ankstesnėmis gramatikomis matyti, kad Ruigys bent iš dalies seka Kleino ir Sapūno–Šulco tradicija: priesagos *-inèti* iteratyvus veda iš praes. 2 sg. ir išvelgia formantą *-nèju* (KIG 129; SŠG 41), kauzatyvų formantu laiko *-n-* (plg.: KIG 83: *-nu*; SŠG 41: *-inu*). Kita vertus, matyti, kad Ruigys įveda ir nemažai korektūrų: savaip bando aiškinti priesagų variantus *-dinti* ir *-inti*, priesagų *-inèti*, *-auti* ir *-uoti* vedinius, be to, skiemeniniu formantu laiko priešdėlį *be-* (jis neturi prielinksninio atitiktens, todėl jo negalima dėti prie kompozitų)²³. Vis dėlto Ruigio siūlomos formantų jungimo interpretacijos painios ir, šių dienų požiūriu, dirbtinės. Milkus, greičiausiai siekdamas paprastumo, atsisakė RG teikto *-auti* ir *-uoti* darybos aiškinimo, nebenurodė formanto *-nèju* ir plačiau komentavo tik priežastinių veiksmažodžių darybą (MG 136t.).

23 Žr. RG 103. Kleinas šį priešdėlį (kaip ir *da-*, *pa-*) laikė neatskiriama dalelyte, plg.: *beeimi* ‘modò eo’, *beeimi* ‘adhuc sum’,

dalitèju / *palitèju* ‘attingo’ KIG 131; taip pat interpretuojama ir SŠG 42.

Ostermejeris taip pat neina Ruigio pasirinktu keliu ir sudėtingų veiksmažodžių darybos taisyklių nenurodo. Kaip jis suvokia darybos formantą, pasakyti sunku, nes veiksmažodžius klasifikuoja pagal praes. 1 sg. paskutinį vieną arba du skie-menis. Kartais tie baigmenys (*Endung*)²⁴ sutampa su skirtinomis darybos morfe-momis, plg.: *-enu* (*gywenu* ‘ich lebe’), *-inu* (*linkfminu* ‘ich mache fröhlich’), *-dinu* (*wefdinu* ‘ich lasse führen’), *-ėju* (*malonėju* ‘ich will gerne’), *-ōju* (*balnōju* ‘ich sat-tele’), *-ūju* (*badūju* ‘ich leide Hunger’), *-auju* (*kelāju* ‘ich reise’), *-ftau* (*barftau* ‘ich streue aus’) (OG 73, 74, 94). Vis dėlto kitur skiriami baigmenys per trumpi, pavyzdžiui: *-ėju* vietoj *-inėju* (*mirrinėju* ‘ich sterbe allmählig’), *-ėju* vietoj *-dėju* (*mérdėju* ‘ich will sterben’), galbūt ir *-uju* vietoj *-inoju* (*garbinoju*, *linkfminoju* [reikšmių nenurodyta])²⁵ (OG 73, 74). Bet čia Ostermejerį kritikuoti būtų nekorektiška, nes jis neužsibrėžė nurodyti, kaip padaromi šie veiksmažodžiai (tik pakomentavo, kad tam tikrų baigmenų veiksmažodžiai gali būti išvestiniai). Vie-nintelis atvejis, kai jis aiškiai nusako darybos procesą – tai priežastiniai veiks-mažodžiai: jie padaromi pridėdant baigmenį *-dinu* („Sie [= *verba effectiva, permis-siva* oder *translativa*] werden von andern *Verbis* durch Beyfügung der Endung **dinu** gemacht, als: **fakydinu** ich lasse sagen, von **fakau** ich sage [...]“, OG 53). Vėliau patikslinta, kad formanto priebalsio /d/ kartais gali ir nebūti: „wiewohl das **d**, unbeschadet der Bedeutung, auch oft wegbleibt, als: **jūkinu** ich mache lachen, **apjėkinu** ich mache blind, **apkurtinu** ich mache taub [...]“ (OG 73).

Darybos tipai aptariamose gramatikose nėra sistemiškai apžvelgti. Belieka spėti, kad tie, kurie nurodyti pirmiausia (ar kitaip išskirti), galėjo autoriams ro-dytis produktyvesni. Sakysim, kauzatyvų su priesaga *-inti*, kuratyvų – *-dinti*, iteratyvų – *-inėti* (ir galbūt *-oti*) (RG 101–103; MG 136t.; OG 53, 73, 74). Ruigys prie iteratyvų ir deminutyvų atskirai aptaria ir priesagų *-auti* bei *-uoti* vedinius, bet jų interpretacija, kaip jau minėta, komplikuoata (RG 103).

Denominatyvinių veiksmažodžių darybos kategorijos analizuojamose grama-tikose neskiriamos, todėl galima aptarti tik deverbatyvines. Jų rinkinys Ruigio gramatikoje, palyginti su Kleino, skiriasi tik viena naujesne (kontinuatyvų su priešdėliu *be-*) ir nepakeistas pereina į Milkaus gramatiką. Ostermejeris įtraukia dezideratyvų kategoriją (apie ją žr. 3.5), o kauzatyvus apibūdina trimis terminais: vienas perimamas iš Sapūno–Šulco gramatikos (*permissivum*), kiti du lietuvių kal-bos gramatikose dar nevartoti (*effectivum*, *translativum*). Kaip XVII–XVIII amžiaus gramatikose kito veiksmažodžių darybinių-semantinių kategorijų²⁶ pavadinimai ir jų rinkiniai, matyti 1 lentelėje.

24 Šis terminas, pavyzdžiui, vartojamas OG 53, 73. Veiksmažodžio baigmuo dar gali būti vadinamas *būdingąja* (*žymimąja*) *raide* (*litera* [!] *characteristica*), žr. OG 70, 86.

25 Čia nėra visai aišku: šie veiksmažodžiai gali būti vedami ir iš *garbinti*, *linksminti*, tada priesaga būtų *-oti*.

26 Čia sakoma *darybinės-semantinės*, nes ne vi-sos toliau minimos kategorijos gali būti darybinės (inchoatyvai, atsižvelgus į gra-matikų pavyzdžius, tėra klasifikacinė se-mantinė kategorija) arba autorių nebūtinai laikomos darybinėmis (Kleinas kauzaty-vus ir refleksyvus nurodo šalia kitų veiks-mažodžio rūšių).

KIG 83t., 129t.	SŠG 41	HG 313	RG 101–104	OG 53	MG 136–138
(3) <i>inchoativa</i>	–	–	<i>inchoativa</i>	(1) <i>inchoativa</i>	<i>inchoativa</i>
(1) <i>transitiva</i> ²⁷	(3) <i>permissiva</i>	(1) <i>transitiva</i>	(<i>verba activa</i>) <i>transitiva</i>	(5) <i>effectiva</i> , <i>permissiva</i> / <i>translativa</i>	<i>transitiva</i>
(4) <i>frequentativa</i>	(1) <i>frequentativa</i>	–	<i>frequentativa</i>	(2) <i>frequentativa</i>	<i>frequentativa</i>
(5) <i>deminutiva</i> ²⁸	(2) <i>diminutiva</i>	–	<i>deminutiva</i>	(4) <i>diminutiva</i>	<i>diminutiva</i>
–	–	–	<i>continuativa</i>	–	<i>continuativa</i>
(2) <i>reciproca</i>	(4) <i>intransitiva</i>	(2) <i>reciproca</i>	<i>reciproca</i>	(7) <i>reciproca</i>	<i>reciproca</i>
–	–	–	–	(3) <i>desiderativa</i>	–

1 lentelė: Darybinių-semantinių veiksmažodžių kategorijų rinkiniai XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos gramatikose (RG ir MG išlaikyta originali pateikimo eilė, kitų gramatikų – nurodyta skliaustuose)

Vedinių darybinės reikšmės gramatikose perteikiamos vokiškais vienažodžiais atitikmenimis arba ilgesniais apibrėžimais, kurių dalį galima laikyti darybinėmis parafrazėmis. Kuratyvai ir paprastieji kauzatyvai paprastai aiškinami konstrukcijomis su veiksmažodžiais *lassen* ir *machen*, plg.: *Laupfīdinu* ‘ich mache jemand loben, oder daß er gelobet wird’, *Rašydinu* ‘ich mache, oder lasse schreiben’ (RG 101), *rafdīnu* ‘ich lasse finden, mache daß ein anderer findet’, *warwinu* ‘ich lasse träufeln’ (OG 73), *wesdynu* ‘ich lasse führen’, *fakydinu* ‘ich lasse sagen’, *dégīnu* ‘ich lasse brennen, verbrenne (*act.*)’ (MG 136t.). Kartais parenkami vienažodžiai vokiški atitikmenys, plg.: *Pakabinti* ‘aufhängen’, *Gramzdinti* ‘versenken’, *Nufkandinti* ‘ersäuffen’ (RG 102), *nugramzdinu* ‘ich versenke, lasse untergehen’ (MG 137). Vartodamas veiksmažodį *machen*, Ostermejeris perteikia ir dalies faktityvų reikšmes, pavyzdžiui: *linkfmint* ‘frölich machen’, *drařint* ‘muthig machen’, *lygint* ‘gleich machen’, *faldint* ‘süß machen’ (OG 125); plg. kitur parinktus vienažodžius atitikmenis: *twirtinu* ‘ich befestige’, *trumpinu* ‘ich kürze ab’, *ftiprint* ‘stärken’, *funkint* ‘beschweren’ (OG 73, 125). Kartotinių vedinių reikšmės gramatikose aiškinamos pasitelkiant veiksmo dažnumą, įvairiapusiškumą ir įvairiakryptiškumą nusakancius žodžius, plg.: *Suntinėju* ‘ich schicke vielfältig herum’, *Pūlinėju* ‘ich falle

²⁷ KIG kauzatyviniai ir sangražiniai veiksmažodžiai nurodyti įvardiniame veiksmažodžio skyriuje, šalia rūšių (KIG 83t., plg. KIC 53), kitos kategorijos – darybos skyriuje (KIG 129t.).

²⁸ Vartojami du termino variantai: *diminutiva* KIG 129, *deminutiva* KIG 130.

vielfältig oder etliche mal hin und her' (RG 103), *beginēju* 'ich laufe hin und wieder' (MG 137), *klaufinēju* 'ich frage oft', *waikštinēju* 'ich gehe hin und her' (OG 53). Deminutyvų semantika perteikiama prie pamatinio žodžio reikšmės pridėdant modifikatorius 'palengva' (*sacht*), 'truputi; šiek tiek' (*ein wenig, etwas*), plg.: *Waikštinēju* 'ich gehe sacht herum' (RG 103), *girsnoju* 'ich trinke ein wenig' (OG 53). Kartais deminutyvams parenkami vienažodžiai atitikmenys: *fergaloju* 'ich kränkele' (OG 53), *fargalūju* 't. p.', *werkšlenu* 'granse' (greta 'ich weine etwas') (MG 137). Ostermejerio gramatikoje vienodomis darybinėmis parafrazėmis apibūdinami ilgesnės trukmės veiksmą žymintys priesagos *-(d)ėti* vediniai, bet jokiai kategorijai jie nepriskirti: *mérdēju* 'ich will sterben', *škéndēju* 'ich will ertrinken' (OG 73).

3. PRIESAGINIŲ VEIKSMAŽODŽIŲ DARYBOS KATEGORIJOS

3.1. INCHOATYVAI. Ši veiksmažodžių kategorija gramatikose tradiciškai aprašoma pirmoji. Ruigio manymu, inchoatyvai nusaką ne veiksmą, o tik polinkį į tą veiksmą arba virsmą: „Die *Inchoativa*, oder solche *Verba composita*, die kein wirkliches Thun, sondern erst eine Anlage dazu, oder das Werden (*fieri*) bezeichnen“ (RG 101). Palyginti su Ruigiu, Ostermejeris pateikia trumpesnę apibrėžimą ir akcentuoja veiksmo pradžią, o juo greičiausiai seka Milkus, plg.: „*inchoativa*, die den Anfang eines Thuns oder Leidens anzeigen“ (OG 53), „*Inchoativa*, die den Anfang eines Thuns anzeigen“ (MG 136). Šios kategorijos skyrelyje visi trys autoriai nurodo tik *-sta* kamieno veiksmažodžius: *Tirpftu* 'ich schmelze nach und nach, ader [klaidų taisyje: *oder*] ich fange an zu schmelzen, item, ich bin im Schmelzen', *Pafweikstù* 'ich werde allmählig wieder gesund, oder fange an gesund zu werden', *gaiβtu* [klaidų taisyje: *gaiβtù*] 'ich gehe zu grunde' (RG 101); *pafēftu* 'ich beginne alt zu werden', *palyftu* 'ich magere ab' (OG 53); *tirpftu* 'ich fange an zu schmelzen', *pafweikftu* 'ich werde gesund', *pafēftu* 'ich werde alt' (MG 136). Žodžių darybos požiūriu tik vienas kitas iš šių veiksmažodžių istoriškai yra skaidus, pavyzdžiui: *senti* : *senas*, *sveikti* : *sveikas*²⁹. Kitais atvejais darybos nėra, *-sta* kamienas žymi tik būsenos kaitos semantiką, todėl Ruigiui tenka įsivaizduoti nebuvėlius pamatinius žodžius, jo vadinamus „nevarojamais“ (žr. 2.3). Šiuo atžvilgiu Kleino buvo pasielgta korektiškiau: jis pastebėjo inchoatyvinę tokių veiksmažodžių atspalvį, bet nurodė, kad jie yra pirminiai (KIG 129). Kita vertus, reikšminga tai, kad Ruigys ir Milkus atkreipė skaitytojų dėmesį į tokius *-sta* kamieno veiksmažodžius, kurie inchoatyvinės semantikos neturi, pavyzdžiui: *Pažiftu* 'ich kenne' (RG 101, plg. MG 136), *rimftu* 'ich habe Ruhe' (MG 136). Tiesa, neaišku, kodėl autoriai nepastebėjo inchoatyvinių intarpinių veiksmažodžių, juk iš reikšmių apibrėžimų tokia jų semantika aiškiai matyti, plg.: *Suglembù* 'ich werde glatt' (RG 66), *tunku* 'ich werde fett', *runku* 'ich werde schrumpflich', *βlampu* 'ich werde naß' (OG 72, 75).

29 Plačiau apie juos žr. Dalia Pakalniškienė, „Intarpiniai ir *sta*-kamieniai denominatyvai – lietuvių kalbos inovacija“, *Tiltai*,

1 priedas: *Veiksmažodžio raidos klausimai*, 2000, 71–89.

Kaip matyti, aptariamų gramatikų inchoatyvų skyreliuose medžiagos priesaginių veiksmažodžių darybai iš esmės nėra. Kita vertus, tai, kad čia nenurodyta dabartinei kalbai būdingų priesagos *-ėti* būsenos kaitos vedinių, reikšminga istorinei žodžių darybai: vadinasi, toks tipas Mažosios Lietuvos gramatikams nekrito į akis ne tik XVII³⁰, bet ir XVIII amžiuje. Be to, iš Ostermejerio veikalo galima pacituoti statyvinių priesagos *-ėti* (esamojo laiko kamienai varijuoja) denominatyvų: *malonėju* 'ich will gerne' (OG 53, 73), *badū* 'ich leide Hunger', *badėjau*, *badėti* (OG 86), *švepliu* 'ich lisperle' (OG 87; plg. SŠG 48); *raištu* (!) 'ich hinke', *raišėjau*, *raišėsu* (OG 88). Tokio tipo vedinių dabartinėje kalboje vartojama nedaug, jie jau užgožti būsenos kaitos denominatyvų³¹. Iš cituotų OG pavyzdžių dabar tevartojamas *malonėti*, o likusieji denominatyvai turi kitas priesagas, plg.: *badauti*³², *švepluoti*, *raišuoti*. Galima pridurti, kad gramatikų autoriai yra atkreipę dėmesį ir į analitinį būdą būsenos kaitai reikšti – veiksmažodžio *eiti* ir prievieksmių su formantu *-yn* konstrukcijomis: „Bey dem *verbo eiti* aber, welches hier werden oder *fieri* bedeutet, wird in *Comparativo yn* angehänget, z. E. **Geryn eiti** besser werden“ (RG 116; MG 147; plg. OG 170)³³.

3.2. KAUZATYVAI. Iš visų trijų gramatikų Ruigys pateikia išsamiausią kauzatyvo apibrėžimą. Jis nurodo, kad „tranzityviniai“³⁴ veiksmažodžiai subjektui veiksmą priskiria ne kaip atlikėjui (*Urheber*), o tik kaip iniciatoriui, skatintojui (*Veranlasser*): „die *Verba activa transitiva*, mit denen man jemanden ein Thun, nicht als dem Urheber, sondern nur als einem Veranlasser desselben, zueignet, wie solches im Hebräischen mit *Hiphil* ausgedrucket wird“ (RG 101). Milkus kauzatyvus apibrėžia trumpiau ir paprasčiau – tai tokie veiksmažodžiai, kuriais mūsų pačių atliktini veiksmai priskiriami daryti kitiems: „*Transitiva*, mit denen man einem andern ein Thun zuschreibet, das man selbst hätte sollen gethan haben“ (MG 136). Kaip matyti, Milkus nusprendė lyginimo su hebrajų *hif'il* klase atsiskyti, o štai Ostermejerio gramatikoje ta paralelė ir yra vienintelis aiškinimo pagrindas: „*effectiva, permissiva* oder *translativa*. Sind der littauischen Sprache eigen, und just das, was bey den Ebräern die *Conjugatio Hiphil* ist“ (OG 53, plg. 73). Kodėl Ostermejeris vartoja net tris terminus, paaiškėja kiek vėliau. *Effectivum* jis, regis, taiko ir padaromosios reikšmės denominatyvams (faktityvams), ir kauzatyvams, nes abiejų rūšių vediniai nusako tam tikrą poveikį (*Wirkung*). Kalbėdamas apie baigmens *-inu* veiksmažodžius, autorius teigia: „Die Anzahl dieser *Verborum*

30 Žr. Pakerys 2006a, 225t.

31 Žr. Jurgis Pakerys, „Dabartinės lietuvių kalbos priesagos *-ėti* denominatyviniai statyvai“, *Blt* 41(1), 2006b, 67–86.

32 Tiesa, plg. dabartinėje kalboje vartojamą priešdėlinio veiksmažodžio *išbadėti* veikiamąjį dalyvį *išbadėjęs*. OG 74 teikiamas ir bendrašaknis priesagos *-uoti* vedinys: *badūju* 'ich leide Hunger'.

33 Apie tokius junginius žr.: LKG II 533t.; DLKG⁴ 430.

34 Tai jau Kleino vartotas terminas, apie jo motyvą ir lyginimą su hebrajų veiksmažodžių *hif'il* klase žr. Pakerys 2006a, 219t.

ist sehr groß. Sie sind fast alle *derivata*, theils von *Nominibus*, theils von andern *Verbis*, und dabey *effectiva*, die immer eine Wirkung anzeigen“ (OG 73). Kitas terminas, *translativum* (ir jo variantas *permissivum*, greičiausiai perimtas iš SŠG), taikomas tik deverbatyvams, turintiems priesagą *-dinu*: „Haben sie vor der Endung **inu** noch ein **d**, so sind sie *translativa*, und der Ebräer ihrem Hiphil gleich“ (OG 73). Iš pradžių susidaro įspūdis, kad čia kalbama tik apie parūpinamuosius vedinius (*rasdinu* ‘ich lasse finden, mache, daß ein anderer findet’, *wesdinu* ‘ich lasse führen’, *rišdinu* ‘ich lasse binden’, *nešdinu* ‘ich lasse tragen’, *apreikšdinu* ‘ich lasse offenbaren’), bet šalia pateikiama ir paprastųjų kauzatyvų su priesaga *-dinti* (*krišdinu* ‘ich mache träufeln’, *walgidinu* ‘ich speise, gebe zu essen’, *temdinu* ‘ich mache finster’) ir *-inti* (*jūkinu* ‘ich mache lachen’, *apjėkinu* ‘ich mache blind’³⁵, *apkurtinu* ‘ich mache taub’, *warwinu* ‘ich lasse träufeln’, *takinu* ‘ich lasse wohlgerathen’³⁶) (OG 73). Vadinasi, terminas *translativum* Ostermejerio gramatikoje apima visus kauzatyvus. Tiesa, kiek vėliau aptaręs trečiosios asmenuotės (*ā* kamieno) veiksmožodžius, autorius prideda pastabą, kad dauguma jų esantys išvestiniai – frekventatyvai arba efektyvai: „Die meisten *Verba* dieser Conjugation sind *derivata*, und theils *frequentativa*, theils *effectiva*“ (OG 94). Kurie konkrečiai iš bendro pavyzdžių sąrašo laikytini kauzatyvais, skaitytojas, matyt, gali suprasti iš reikšmių aiškinimo ar vokiečių kalbos veiksmožodžių santykių, plg.: *puldaui* ‘ich lasse fallen’, *puodaui* ‘ich lasse faulen’, *girdaui* ‘ich tränke’ (*tränken* : *trinken*) ir kt. (OG 93). Ar kuriuos iš trečiosios asmenuotės veiksmožodžių Ostermejeris laiko denominatyvais, neaišku (terminas *effectivum* lyg galėtų ir juos apimti, žr. ankstesnę pastabą).

Kauzatyvų morfonologijai daugiausia dėmesio skirta Ruigio gramatikoje. Jų darybos procesai įsivaizduojami šiek tiek painiai ir jau buvo aptarti (žr. 2.3). Čia galima pateikti tik vieną kitą papildomą pastabą. Labai reikšminga tai, kad Ruigys pirmasis lituanistikoje pastebėjo kauzatyvų balsių kaitą. Jis teigia, kad kai kuriuose veiksmožodžiuose prieš formantą einantis (t. y. šaknies) balsis pasikeičias į /a/: „Einige *verba* verändern nebst der *terminatione transitiva* noch auch *vocalem syllabae antecedentis in a*: z. E. **Gramzdinti** versenken, von **grimfti** untergehen, sinken, einfallen: **Nufkandinti** ersäuffen, von **nufkēfti** oder **nufkenfti**: **Numarin-**

35 Veiksmožodis *apjankinti* ‘padaryti akla, atimti regėjimą’, nefiksuotas *Lietuvių kalbos žodyne* (II–XX, 1941–2002): *elektroninis variantas*, redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė [vyr. redaktorė], Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005, <http://www.lkz.lt> [toliau – *LKŽe*]), yra išvestas remiantis esamojo laiko intarpiniu kamienu *apjanka*, inf. *apjakti* (< **api-akti*) ‘netekti regėjimo, apakti’ (*LKŽe*).

36 Veiksmožodis nefiksuotas *LKŽe* (plg. tik homonimą *takinti* ‘lieti, pilti’ : *tekėti, teka*).

Sprendžiant iš reikšmės (‘daryti, kad pasisektų, derėtų’), jis turėtų būti pamatuotas veiksmožodžio *tikti, tinka* ‘pasisekti, būti deramam’. Plg. Mažosios Lietuvos žodynų medžiagą, kur vok. *wohlgerathen* verčiamas priešdėliniu *užtikti*: „[Woll]gerathen Užtinku, =tikkau, kfu, ti“ (C II 1006), „wohl gerathen, vom Getrâyde, **Užtinkù, Užeimi**“ (*RŽol* 405, *MŽvl* 546). Geriau veiksmožodžio *takinti* semantiką atskleistų tekstų pavyzdžiai, kurių reikėtų ateityje dar paieškoti.

ti tödten, von **mirti**“ (RG 102). Be to, Ruigys nurodė, kad jei pamatinis veiksmažodis jau turi elementą *din*, tai, siekiant išvengti netinkamo skambesio (*Übelklang*), vartojama konstrukcija su kauptyvinės reikšmės veiksmažodžiais *duoti* ir *leisti*:

Wenn das *verbum simplex ante terminationem* schon ein **din** hat, so prämittiren die Littauer demselben alsdenn, den Uebelklang zu vermeiden, lieber die *verba significatum transitivum inferentia*, z. E. **Dūdu** ich gebe, **Léidu** ich lasse [et]c. z. E. **Dūdu wadinti** ich lasse rufen, *loco wadindinū* [klaidų taisyme: **wadindinu**], von **wadinū** (RG 102).

Toliau teigiama, kad tokia konstrukcija gali būti vartojama taip pat vietoj kitų vedinių, kurie elemento *din* ir neturi: „**Dūdu fakyti** ich lasse sagen, **Dūdu daryti** ich lasse machen, für **Sakydinu, Darydinu**“ (RG 102).

Milkus, rengdamas gramatiką, atsisakė sudėtingų Ruigio siūlytų darybos taisyklių ir paprasčiausiai nurodė, kad kauptyvai atpažįstami iš baigmens *-dinu*: „Sie [= *verba transitiva*] werden also durch die Endigung **dinu** erkannt“ (MG 136). Kitas čia suminėtas RG pastabas Milkus išlaikė: nurodė balsių kaitą (tik praleido pavyzdį *numarinti*), pateikė priežastines konstrukcijas su *duoti* ir *leisti* (tik Ruigio *Léidu* pakeitė į *léidziū*³⁷, vietoj *Dūdu fakyti, daryti* įrašė *dūdu rašyt*) (MG 137). Ostermejeris panašią pastabą apie priežastinius junginius išdėstė aptardamas atematinis veiksmažodžius, plg.: „Wenn das *Verbum dūmi* mit dem *Infinitivo* eines andern *Verbi* zusammengesetzt wird, so heißt es lassen, als: **dūmi rašyt** ich lasse schreiben, **dūft fakyt** er läßt sagen, **dawjau gerti** ich ließ trinken [et]c“ (OG 105)³⁸. Kita vertus, Ruigio balsių kaitos komentaras Ostermejeriui, matyt, nepasirodė reikšmingas ir todėl praleistas.

Pažvelgus į visus XVII–XVIII amžiaus gramatikose pateikiamus kauptyvvų pavyzdžius, galima pastebėti keletą dalykų (žr. 2 lentelę). Keletas veiksmažodžių keliauja iš gramatikos į gramatiką jau kuris laikas, plg.: *juokinti* (nėra tik KIC), *rašydinti* (nėra tik OG), *puldinti* (nėra tik RG³⁹ ir MG). Kiti, atvirkščiai, būdingi kuriam nors vienam veikalui ir kitų autorių neperimami, plg.: *drąsinti* KIC; *liaupsindinti, pasveikinti*⁴⁰, *skambinti, pakabinti, pajudinti*⁴¹, *pabudinti* RG; *rasdinti, krisdinti, rišdinti, nešdinti, temdinti, apreikšdinti, duodinti, apjankinti, apkurtinti, varvinti, takinti, dedinti* OG; *dyginti, daiginti, deginti* MG. Palyginus šiame straipsnyje plačiau nagrinėjamų gramatikų (RG, OG, MG) pavyzdžius, galima daryti tokias išvadas. Ostermejeris naujų, anksčiau dar neteiktų kauptyvinių veiksmažodžių nurodė

37 Vienąsyk ši forma toje pačioje pastraipoje užrašyta su dviem kirčio ženklais: *léidziū*.

38 Apie priežastines konstrukcijas dar žr.: RG 144; OG 151t.; MG 181.

39 Ruigys įdėjo bendrašaknį *prapuldinti*.

40 Ruigys šį žodį laiko kauptyvu, nes veda iš *pasveikti: Pafweikinti* 'grüssen, Glück wünschen': *pafweikti* 'gesund werden' (RG 102). Vis dėlto labiau būtų pagrįsta

svėikinti sieti su sveikinimui vartojamu būdvardžiu *sveikas* ir laikyti denominatyvu. Kas kita yra veiksmažodžio *sveikinti* 'daryti sveiką, gydyti' daryba: jį galima vesti ir iš veiksmažodžio *sveikti*, ir iš būdvardžio *sveikas*.

41 Tiesa, Ruigys klysta vesdamas *pajudinti* iš *justi, junta* (RG 102) – iš tiesų *judinti* vestinas iš *judėti, juda*.

daugiausiai. Milkus iš jo tų pavyzdžių neėmė (nebent *vesdinti*) ir labiau sekė Ruigiu, nors kai ką praleido (žr. 2 lentelę), pakeitė (vietoj *gramzdinti* įrašė *nu-gramzdinti*, galbūt derindamas prie *nuskandinti*) ir pridėjo tris naujus pavyzdžius: *dyginti*, *daiginti* ir *deginti*. Visose XVIII amžiaus gramatikose, pradedant nuo RG, pateikiama daug daugiau iliustracinės medžiagos nei ankstesniuose veikaluose.

	-dinti	-inti
KIG 83	<i>rašydinu, puldinu</i>	<i>jūkinu</i>
KIC 53	<i>darydinu, Walgidinu</i>	<i>drafinu, pykinu</i>
SŠG 41	<i>Rašzidinu, Puldinu</i>	<i>Jūkinu</i>
HG 313	<i>rašydinu, wadindinnu, puldinnu</i>	<i>jūkinnu</i>
RG 101t.	<i>Laupfīdinu, Rašydinu, Prapuldinu, (wadindinu, Sakydinu, Darydinu)</i> ⁴²	<i>Jūkinū, Pafwėikinti, Papykinti, Skambinti, Pakabinti, Gramzdinti, Nufskandinti, Numarinti, Pajuddinu, Pabuddinti</i>
OG 53, 73, 105	<i>fakydinu, puldinu, rašdinu, wefšdinu, krifšdinu, riššdinu, neššdinu, walgidinu, temdinu, apreikššdinu, (dūdinu)</i>	<i>jūkinu, apjėkinu, apkurtinu, warwinu, takinu, (dėdinu)</i> ⁴³
MG 136t.	<i>rašydinu, wefšdynu, fakydinu, (wadjīdinu, rašydinu)</i>	<i>Jūkinu, papykinu, dyginu, daiginū, dėginu, nufkandinu, nugramzdinu</i>

2 lentelė: Kauzatyvų pavyzdžiai XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos gramatikose (pusjuodžiu šriftu žymimi veiksmažodžiai ar jų priešdėliai, neteikti anksčiau ir [arba] neperėję į vėlesnes gramatikas)⁴⁴

3.3. ITERATYVAI. Kartotiniai veiksmažodžiai visose aptariamose gramatikose vadinami frekventatyvais. Kaip ir kauzatyvų atveju, ilgesnis yra Ruigio apibrėžimas, kuriame nurodoma, kad kalbami tie vediniai žymi arba dažnai kartojamą veiksmą (*oft wiederholtes Thun*), arba įvairiapuses to veiksmo pastangas (*vielfältiges Bemühen*): „Die *Frequentativa*, das ist, solche, die ein oft wiederholtes Thun oder vielfältiges Bemühen dabey bezeichnen“ (RG 102). Pavyzdžiui: *Suntinėju* ‘ich schicke vielfältig herum’, *Pūlinėju* ‘ich falle vielfältig oder etliche mal hin und

42 Lentelėje skliaustuose įrašyti veiksmažodžiai gramatikose nurodomi greta priešastinių konstrukcijų su *duoti* ir *leisti*.

43 Šis vedinys turėtų remtis pamatinio veiksmažodžio esamojo laiko kamienu *ded-*. Dėl šaknies balsio rašybos plg.: part. praes. pass. *dėdams*, praes. 3 refl. *dėstis*, part. praet. pass. *dėtas* OG 105. Dvejopai galėtų būti interpretuojamas ir *duodinti* (*duo-din-*

ti : *duo-ti* arba *duod-inti* : *duod-a*). Kiti pavyzdžiai aiškiai rodo, kad priesagos *-dinti* vediniai remiasi bendraties kamienu, plg.: *rašy-dinti, dary-dinti, valgy-dinti*.

44 Šioje ir tolesnėse lentelėse jau atsižvelgta į gramatikose ar šiame straipsnyje nurodytus klaidų taisymus ir jie atskirai nežymimi.

her', *Klaufinēju* 'ich höre vielfältig nach' (: *klausyti*). Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, pateikęs apibrėžimą, Ruigys iteratyvus pirmiausia iliustruoja priesagos *-inėti* veiksmažodžiais: viena vertus, čia sekama tradicija (plg.: *KLG* 129; *SŠG* 41), kita vertus, tai greičiausiai rodo ir šio tipo produktyvumą XVII–XVIII amžiuje.

Ruigio įsivaizduojama priesagos *-inėti* vedinių darybos taisyklė jau aptarta (žr. 2.3), čia galima tik paminėti autoriaus pastabą, kad jei pamatinė forma (praes. 2 sg.) baigiasi *ni*, tai pridedant formantą *-nēju*, tas fragmentas praleidžiamas, pavyzdžiui, iš praes. 2 sg. *laupfini* išvedamas *laupfinēju*, o ne *laupfininēju*⁴⁵ (*RG* 103). Aptaręs priesagos *-inėti* vedinius, Ruigys pereina prie formantus *-auti* ir *-uoti* turinčių veiksmažodžių, bet jo pavyzdžiai nėra tinkami. Galbūt Ruigys juos pasirinko išvelgęs iteratyvinę ar tiesiog ilgesnės trukmės semantiką, plg.: *Žaibūju* 'es blitzet hin und wieder', *Wažūju* 'ich fahre, oder bin im Fahren', *Tarnājuju* 'ich diene' (*RG* 103). Kadangi šie veiksmažodžiai nėra deverbatyvai, autoriui tenka išrasti jų pamatinius žodžius (žr. apie tai 2.3). Keli ne visai aiškūs iteratyvų pavyzdžiai Ruigio pateikti ir deminutyvų skyrelyje, mat autorius nori parodyti, kad kartotinių ir mažybinių vedinių formantai sutampa⁴⁶ (*RG* 103). Pirmiausia nurodomi, autoriaus manymu, gryną kartotinę reikšmę turintys veiksmažodžiai, iš kurių pora tinkami (*Pūlinēju* – 'ich falle vielfältig herum', *Szúkauju* 'ich schreye stark'), o kiti du gali būti laikomi nebent semantiniais, o ne sinchroniškai skaidžiais darybiniais iteratyvais: *Dėjūju* 'ich wimmere anhaltend', *Klejūju* 'ich irre herum' (*RG* 103). Po to teikiami veiksmažodžiai, turintys ir kartotinę, ir mažybines reikšmes. Iš jų tinkamas pavyzdys tėra vienas (*Waikβtinēju* 'ich gehe sacht herum'), o kiti trys darybiniais iteratyvais nelaikytini: *Paraudonūju* 'ich erröthe etwas nach und nach' (priešdėlinis denominatyvo *raudonuoti* [: *raudonas*] vedinys), *Kellājuju* 'ich reise allmählich' (: *kelias*), *Ragājuju* 'ich schmecke etwas, ein wenig' (istoriškai vestinas iš daiktavardžio *ragas*⁴⁷) (*RG* 103).

Milkus kartotinius vedinius apibrėžia trumpiau nei Ruigys ir visai panašiai kaip Ostermejeris (tik prideda žodį *öftere*), plg.: „*Frequentativa*, die eine öftere Wiederholung anzeigen“ (*MG* 137); „*frequentativa*, die eine Wiederholung anzeigen“ (*OG* 53). Iteratyvų darybos morfologijos nei Milkus, nei Ostermejeris nenagrinėja, tik pateikia kelis pavyzdžius: *klaufinēju* 'ich frage oft' (: *klausti*), *waikβtinēju* 'ich gehe hin und her' (*OG* 53), *funtinēju* 'ich schicke oft', *beginēju* 'ich laufe hin und wieder', *girtūju* 'ich saufe stark, besaufe mich oft' (*MG* 137). Gali būti, kad abiem autoriams pasirodė neįtikinami ir Ruigio svarstymai dėl tariamų frekventatyvų *žaiibuoti*, *važiuoti*, *tarnauti* ir kitų, todėl jie į vėlesnes gramatikas nepateko (kartu su jais praleistas ir geras *RG* pavyzdys *šūkauti*). Tiesa, kaip jau užsiminta, suklydo ir Milkus vesdamas *girtuoti* iš *gerti* (turėtų būti *girtuoti* : *girtas*).

45 Veiksmažodžio *liaupsinėti* reikšmės nenurodyta, bet, remiantis Ruigio apibrėžimu, turėtų būti 'dažnai, įvairiapusiškai liaupsinti'. Tiesa, tada darybos priesaga būtų *-ėti*.

46 Tiksliau būtų sakyti, kad kai kurios iteraty-

vų priesagos teikia ir deminutyvinį atspalvį (žr. *DLKG*⁴ 397t.). Tai reikšminga Ruigio įžvalga, į kitas gramatikas neperėjusi.

47 Žr. *LEW* 684 su tolesne nurodoma literatūra.

Ostermejeris iš kitų autorių išsiskiria tuo, kad nurodo daugiau naujų pavyzdžių. Pirmosios asmenuotės baigmens *-ôju* pastaboje jis sako, kad tokių frekventatyvų esą galima pasidaryti beveik iš kiekvieno veiksmožodžio ir pateikia šiuos priesagos *-(i)oti* pavyzdžius (reikšmių nenurodyta): *nešojū, garbinojū, linkfminojū*⁴⁸, *maldojū*⁴⁹, *fuwalojū*⁵⁰, *bėgiojū, fekiojū* (OG 74). Trečiosios asmenuotės (praes. *ā* kamieno) komentare, deja, konkrečių veiksmožodžių nenurodoma, tik teigiama, kad daug jų esantys frekventatyvai arba efektyvai (OG 94; žr. citatą 3.2). Šių dienų žodžių darybos požiūriu teikiamuose pavyzdžiuose galima išvelgti trijų priesagų vedinius: *-yti, -o, -ė* (pavyzdžiui: *gnaibau* 'ich kneife' : *gnybti; draškau* 'ich zerreiße' : *drėksti*), *-dyti, -do, -dė* (*špardau* 'ich stoße mit den Füßen', *špirdau* 'ich stütze' : *špiriti*), *-styti, -sto, -stė* (pavyzdžiui: *barštau* 'ich streue aus' : *berti; žarštau* 'ich kricke die Kohlen von einander' : *žerti*) (OG 93t.). Vieno pavyzdžio kartotinumai aiškiai nurodytas reikšmės aiškinime: *Mėtau* 'ich werfe oft' (: *mesti*) (OG 94).

Palyginus XVII–XVIII amžiaus gramatikose teikiamus kartotinių veiksmožodžių pavyzdžius (žr. 3 lentelę), galima daryti tokias išvadas. Priesagos *-inėti* vediniai, matyt, laikomi produktyviausiais, todėl autorių nurodomi pirmiausia.

Ruigys perima KIG ir SŠG pavyzdžius *siuntinėti, puolinėti* ir *klausinėti* (: *klausyti*). Tiesa, reikia patikslinti, kad *puolinėti* KIG laikytas inchoatyvu ir tik SŠG – kartotiniu vediniu (bet plg. KIG iteratyvą *užpuolinėti*), o *klausinėti* KIG ir SŠG buvo teiktas tik prie deminutyvų. Iš kitų priesagų vedinių Ruigys mėgina nurodyti formantų *-auti* ir *-uoti* veiksmožodžių, bet visi pavyzdžiai, išskyrus *šūkauti*, netinkami, o KIG ir SŠG teiktas *darbuliuoti* neperimtas. Milkus iš tradicinių iliustracijų pasirinko tik *siuntinėti*, o pats savarankiškai pridėjo *bėginėti* (galbūt plg. Ostermejerio *bėgioti*) ir *girtuoti* (pastarasis nelaikytinas deverbatyvu, tad netinkamas). Ostermejeris, panašiai kaip ir kauzatyvų atveju, pateikė daug naujų, ankstesnėse gramatikose dar nemintų pavyzdžių: *klausinėti* 'daugsyk klausyti' (autoriui tradicinis pavyzdys *klausinėti* 'stengtis nuklausyti' greičiausiai pasirodė mažai žinomas), *nešioti, maldoti, linksminti* ir kt. (pastarojoje grupėje iš KIG ir SŠG tradicijos perimtas tik *garbinoti*). Nauja ir tai, kad Ostermejeris atkreipė dėmesį į trečiosios asmenuotės iteratyvus, nors konkrečių pavyzdžių ir nenurodė (priesagų *-yti, -dyti, -styti* vediniai).

48 Priesaga *-oti* skirtina, jei *garbinoti* ir *linksminti* atitinkamai vedami iš *garbinti* ir *linksminti*. Jei būtų tiesiogiai siejama su *gerbti* (ar *garbė*) ir *linksmas*, priesaga būtų *-inoti*.

49 Veiksmožodį *maldoti* galima laikyti ir deverbatyvu (: *melsti*), ir denominatyvu (: *malda*).

50 Šį veiksmožodį Ostermejeris komentuoja savo giesmyno apologijos trečiojoje dalyje: „II Nr. 290,1 Kol Dievs dūšią suvalioja taip suvokta: *bis Gott die Seele zusammenbringt* (kol Dievas dvasią surenka). Atsakymas[.]

Suvalioti gali būti žodžio *suvalyti* frekventatyvinė [83] forma, tada *Dievs dūšią suvalioja* reiškia: *Gott nimmt die Seele zu sich* (Dievas pasiima sielą pas save). Tačiau taip pat gali būti derinys iš *su* ir *valioti*, ir tada jis reiškia: *Gott führt die Seele heim* (Dievas vedasi sielą namo). Išeina tas pats“ (Gotfrydas Ostermejeris, *Rinktiniai raštai*, parengė ir išvertė Liucija Citavičiūtė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, 241). Šį atvejį dar reikėtų ateityje smulkiau panagrinėti.

	-inėti	Kitos priesagos
KIG 129	<i>funtineju, užpūlineju</i> ⁵¹	<i>darbulūju, fakijdawau</i> (ir kt.) ⁵²
SŠG 41	<i>Pūlineju, Siuntineju</i>	<i>Darbulūju</i>
RG 103	<i>Suntinėju, Pūlinėju, Klaufinėju</i> 'ich höre vielfältig nach' ⁵³ , <i>laupfinėju, Waikštinėju</i> ⁵⁴	<i>Žaibūju, Wažūju, Tarnāju, Dėjūju,</i> <i>Szúkauju, Klejūju, Paraudonūju, Kellāju,</i> <i>Ragāju</i> ⁵⁵
OG 53, 74	<i>klaufinėju</i> 'ich frage oft', <i>waikštinėju</i> ⁵⁶	<i>nešojų, garbinojų</i> ⁵⁷ , <i>linkfminoju, maldojų,</i> <i>fuwaloju, bėgioju, fekioju</i> ⁵⁸
MG 137	<i>funtinėju, beginėju</i>	<i>girtūju</i>

3 lentelė: Iteratyvų pavyzdžiai XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos gramatikose (pusjuodžiu šriftu žymimi veiksmazodžiai [ar jų priešdėliai], neteikti anksčiau kaip kartotiniai ir [arba] neperėję į vėlesnes gramatikas; kai kuriais atvejais plg. 4 lentelę)

3.4. DEMINUTYVAI. Mažybinės reikšmės vedinių apibrėžimai visų autorių lakoniški, tik įdomu pastebėti, kad Milkaus variantas artimesnis Ostermejerio, o ne Ruigio formuluotei (sutampa ir termino variantas: *diminutivum*, ne *deminutivum*, bet žodis *Verringerung* pakeistas į *Verminderung*): „*Deminutiva*, die eine Wenigkeit im Thun zu erkennen geben“ (RG 103), „*diminutiva*, die eine Verringerung anzeigen“ (OG 53); „*Diminutiva*, die eine Verminderung anzeigen“ (MG 137).

Vienintelis Ruigys iš visų autorių pastebi, kad mažybinių vedinių formantai (baigmenys) sutampa su anksčiau pateiktų kartotinių, bet dauguma jo pavyzdžių netinkami. Apie panašias iteratyvų iliustracijų problemas jau kalbėta (žr. 3.3), tad čia lieka paanalizuoti tik deminutyvumo semantikos klausimus. Kartotinės-mažybinės reikšmės derinį Ruigys išvelgia keturiuose veiksmazodžiuose: *vaikštinėti* (geras pavyzdys), *paraudonuoti* (deminutyvumas šiuo atveju suteikiamas priešdėlio, tad apie priesagos vedinį kalbėti negalima), *keliauti* (neaišku, kodėl išvelgiamas mažybės atspalvis), *ragauti* (mažas suvartojamo valgio ar gėrimo kiekis slypi ne darybinėje semantikoje). Ir Ostermejeris, ir Milkus greičiausiai pastebėjo, kad šie pavyzdžiai netinkami, todėl nė vieno iš jų neperėmė. Pirmasis deminutyvų

51 Veiksmazodis *puolinėti* Kleino buvo nurodytas prie inchoatyvų: *pūlineju* 'incipio labi' KIG 129. Vėlesnėse gramatikose *puolinėti* minimas tik kaip iteratyvas, o *užpuolinėti* neperimtas. Ankstesniame straipsnyje (Pakerys 2006a, 223) šis veiksmazodis vienašyk pacituotas netiksliai: *ušpūlineju* vietoj *užpūlineju*.

52 KIG būtojo dažninio laiko lytys (trumpumo dėlei čia dedamas tik vienas pavyzdys) priskiriamos prie iteratyvų darybos. Ši Kleino interpretacija į vėlesnių gramatikų veiksmazodžių darybos skyrius nepateko.

53 KIG ir SŠG jau buvo pateiktas prie deminutyvų, žr. 4 lentelę.

54 Išvelgiamas ir deminutyvinis atspalvis (KIG veiksmazodis buvo pateiktas prie deminutyvų).

55 Pastarųjų trijų veiksmazodžių išvelgiamas ir deminutyvinis atspalvis.

56 Deminutyvumas OG nenurodytas.

57 KIG ir SŠG jau buvo pateiktas prie deminutyvų (su abejone), žr. 4 lentelę.

58 Ostermejeris kartotinių veiksmazodžių išvelgia ir trečiojoje asmenuotėje (praes. *ā* kamienas), bet, kaip minėta, nenurodo konkrečių pavyzdžių.

kategoriją iliustravo dviem veiksmažodžiais: *girsnoju* 'ich trinke ein wenig' (šis vedinys minimas jau *KIG* ir *SŠG*) ir *fergaloju* 'ich kränkele' (įdomu, kad reikšmei aiškinti parinktas vokiečių kalbos deminutyvas) (*OG* 53). Milkus įdėjo vieną anksčiau dar nemintą veiksmažodį (*werkßlenu* 'ich weine etwas, granse' : *werkiu* 'ich weine')⁵⁹, o kitą – panašų į Ostermejerio, tik skiriasi šaknies balsis ir priesaga: *fargalūju* 'ich kränkele' : *fergu* 'ich bin krank' (*MG* 137)⁶⁰. Be to, Ostermejeris veiksmažodinius deminutyvus mini ir kalbėdamas apie mažiųjų vardžodžių darybą – duoda nuorodą į gramatikos paragrafą su dviem cituotais pavyzdžiais ir sako, kad daugiau vedinių esama veiksmažodžių sąrašuose: „Von den *Verbis diminutivis* sehe man §. 79. *Num.* 8 und das Verzeichnis“ (*OG* 127).

Pažvelgus į bendrą deminutyvų medžiagos vaizdą (4 lentelė) matyti, kad XVII amžiaus gramatikose (*KIG* ir *SŠG*) pavyzdžių ir darybos tipų buvo nurodoma daugiau. Naujų deminutyvų mėgino pateikti Ruigys, bet visi jie problemiški. Ostermejeris ir Milkus kažkodėl atsisakė tradicinių *-inėti* vedinių, bet pateikė vieną kitą naujesnį pavyzdį.

	<i>-inėti</i>	Kitos priesagos
<i>KIG</i> 130	<i>walginėju</i> , <i>waikštineju</i> , <i>klaufineju</i> 'subausculto, paululum attendo', <i>mirrineju</i>	<i>pateikāju</i> ⁶¹ , <i>girāju</i> , <i>fruboju</i> , <i>linoja</i> , <i>girfnoju</i> , (<i>garbinoju</i> , <i>fweikinoju</i>) ⁶²
<i>SŠG</i> 41	<i>Waikštineju</i> ⁶³ , <i>Klaufineju</i> 'paululum attendo' ⁶⁴ , <i>Mirrineju</i>	<i>Pataikawju</i> , <i>Gerrawju</i> ⁶⁵ , <i>Sruboju</i> , <i>Linoja</i> , <i>Girsnoju</i> ⁶⁶ , (<i>Garbinoju</i> ⁶⁷ , <i>Sweikoju</i>)
<i>RG</i> 103	<i>Waikštineju</i> ⁶⁸	<i>Paraudoniju</i> , <i>Kellāju</i> , <i>Ragāju</i> ⁶⁹
<i>OG</i> 53	–	<i>girsnoju</i> , <i>fergaloju</i>
<i>MG</i> 137	–	<i>fargalūju</i> ⁷⁰ , <i>werkßlenu</i>

4 lentelė: Deminutyvų pavyzdžiai XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos gramatikose (pusjuodžiu šriftu žymimi veiksmažodžiai, neteikti anksčiau ir [arba] neperėję į vėlesnes gramatikas; kai kuriais atvejais plg. 3 lentelę)

59 Priesaga *-šlenti* reta, plg. dar *verpšlenti* 'po truputį verpti' : *verpti* (*LKŽe*).

60 Milkus žodyne yra ir *sergal(i)oti*, ir *sargal(i)oti*: „*Sérgaloju*, *Sargaloju*, *óju*, *ójau*, *óti*, ich bin kränklich“ (*MŽlv* 238), „kränklich seyn, *Sergalóju*“ (*MŽvl* 308).

61 Ankstesniame straipsnyje (Pakerys 2006a, 217) ši forma vienąsyk pacituota netiksliai: *pateikāju* vietoj *pateikāju*.

62 Abu pavyzdžiai prie deminutyvų skiriami su abejone, todėl čia nurodomi skliaustuose. Ši pastaba galioja ir atitinkamiems *SŠG* veiksmažodžiams.

63 Ankstesniame straipsnyje (Pakerys 2006a, 224) ši forma pacituota netiksliai: *Waikštineju* vietoj *Waikštineju*.

64 *RG* šis pavyzdys teikiamas prie iteratyvų nenurodant deminutyvino atspalvio.

65 Palyginus šiuos du veiksmažodžius su *KIG* pavyzdžiais, matyti tik šaknies balsių skirtumas.

66 Šis pavyzdys ankstesniame straipsnyje aptariant *KIG* ir *SŠG* buvo praleistas (Pakerys 2006a, 224).

67 *OG* nurodomas prie iteratyvų (be deminutyvino atspalvio).

68 Įžvelgiamas ir kartotinio atspalvis.

69 Gramatikoje nurodoma, kad visi šie veiksmažodžiai yra ir iteratyvai.

70 Palyginus su *OG*, skiriasi tik šaknies balsis ir priesaga.

3.5. DEZIDERATYVAI. Vienintelis Ostermejeris pabandė lietuvių kalboje išvelgti dezideratyvų kategoriją, žyminčią veiksmo norėjimą, siekimą: „*desiderativa*, die eine Begierde anzeigen“ (OG 53). Ši kategorija autoriui turėjo būti žinoma iš lotynų kalbos gramatikos, kur tokiais vediniais laikomi priesagos *-turiō* veiksmažodžiai, pavyzdžiui: *cēnāturiō* ‘norėti pietauti’ : *cēnāre* ‘pietauti’, *ēsuriō* (< **edtu-riō*) ‘norėti valgyti, būti alkanam’ : *edere* ‘valgyti’⁷¹. Vis dėlto Ostermejerio pateikti lietuvių kalbos pavyzdžiai netinkami. Veiksmažodžių kategorijos juose nėra žymimas darybiškai, jį galima išvelgti tik tų veiksmažodžių leksinėje semantikoje: *malonēju* ‘ich will gerne’, *gorōju* ‘ich trachte wornach’ (OG 53).

3.6. DENOMINATYVAI IR KITI NEVEIKSMAŽODINIAI VEDINIAI. Aptariamose gramatikose neveiksmažodiniai vediniai pateikti specialiuose žodžių darybos skyriuose (RG 128; OG 124t.; MG 161). Čia visi autoriai veiksmažodžius vienodai klasifikuoja į padarytus iš daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, įvardžių, prielinksnių ir išiktukų. Tiesa, vienintelis Ostermejeris nurodo, kad esama ir deverbatiyvių veiksmažodžių, išvardija jų kategorijas ir sako, kad daug pavyzdžių jau buvo anksčiau pateikta: „[*Verba derivata* kommen her] [...] von andern *Verbis*. Dahin gehören alle *Incoativa*, *Frequentativa*, *Effectiva* und *Diminutiva*, die nicht von andern *Partibus orationis* herkommen, und von denen oben eine große Menge angeführt ist“ (OG 125).

Įvadiniai Ruigio ir Milkaus gramatikų sakiniai, kuriais pradedami kalbamieji veiksmažodžių darybos skyreliai, sutampa žodis žodiu, o Ostermejerio – skiriasi, plg.: „Die *Verba derivata* werden von allerley *partibus orationis* hergeleitet, als: [...]“ (RG 128; MG 161); „*Verba derivata*. Hieher gehören die meisten *polysyllaba*, auch viele *dissyllaba*. Sie kommen her [...]“ (OG 124). Kaip matyti, Ostermejeris atkreipia dėmesį, kad aptariamieji išvestiniai veiksmažodžiai daugiausia būna daugiaskiemeniai, nors nemažai jų esti ir dviskiemenių. Su paskutiniąja teiginio dalimi galima būtų sutikti, jei ją autorius taikytų, pavyzdžiui, trečiosios asmenuotės veiksmažodžiams (plg. OG 98), o ne ginčytiniams pavyzdžiams – *vykti* ir *tiesti* (žr. toliau).

Pirmiausia gramatikose aptariamieji vardažodiniai vediniai. Milkus labai tiksliai seka Ruigiu, todėl toliau su pastaruoju bus lyginami tik Ostermejerio teikiami pavyzdžiai. RG ir MG daiktavardinė veiksmažodžių daryba iliustruota priesagų *-inti* ir *-oti* vediniais: *Laupfinū* ‘ich lobe’ : *Laupfē* ‘das Lob’, *Gárbinu* ‘ich ehre’ : *Garbē* ‘die Ehre’, *Pafináuodoju* ‘ich mache mir zu nutze’ : *Naudà* ‘der Nutzen’ (RG 128; MG 161). Visi pavyzdžiai tinkami, bet *pasinaudoti* galėtų būti teikiamas be priešdėlio ir sangrąžos, kad akivaizdžiau matytųsi priesaginė daryba. Belieka spėlioti, ar dėl to šio pavyzdžio atsisakė Ostermejeris, nes kiti du sutampa su RG – *laupfint* ‘loben’ : *Laupfe* ‘das Lob’, *garbint* ‘ehren’ : *Garbe* ‘die Ehre’

71 Joseph Henry Allen, James Bradstreet Greenough, George Lyman Kittredge, Albert Andrew Howard, Benjamin L. D’Ooge, *Allen and Greenough’s New Latin grammar for schools and colleges*, Boston,

London: Ginn & company, 1903, 159; Jonas Dumčius, Kazimieras Kuzavinis, Ričardas Mironas, *Elementa Latīna*, Vilnius: Moks- las, 1986, 96.

(OG 124). Po jų OG eina priesagų *-yti* (praes. *-ija*), *-inti*, *-avoti* ir *-oti* (*-uoti*) vediniai: *meilit* 'geneigt seyn' : *Meile* 'die Liebe', *provaavoti* 'rechten' : *Prowa* 'das Recht', *bedīt* 'quālen' : *Bēda* 'die Noth', *mūczit* 'martern' : *Mūka* 'die Marter', *korōti* 'strafen' : *Kora* 'die Strafe', *laidōti*⁷² 'būrgen' : *Laidas* 'der Bürge' (OG 124). Dėl poros pavyzdžių su autoriumi galima diskutuoti. Veiksmažodį *meilyti* 'norėti, geisti, pageidauti; malonėti, teiktis' (LKŽe) tiksliau būtų vesti ne iš daiktavardžio *meilė*, o iš būdvardžio *meilus* (jis nurodytas, pavyzdžiui, RŽlv 91, RŽvl 244), nes taip geriau motyvuojama darybos reikšmė – 'būti meiliam'⁷³. Veiksmažodį *mūčyti* su daiktavardžiu *mūka* darybiškai sieti negalima, nes lietuvių kalboje nėra morfonologinės /k/ ir /č/ kaitos. Kita vertus, reikia pritarti Ostermejerio siūlymui išvelgti darybinių ryši tarp *provaavoti* 'teisti' ir *prova* 'teismas'. Nors abu žodžiai ir slavizmai, o darybos aktas istoriškai įvykęs ne lietuvių kalboje, morfologiškai bei semantiškai juos puikiausiai tinka susieti ir sinchroniniu (ne genetiniu) požiūriu išvelgti darybos opoziciją.

Vertinant šiandien skiriamų darybinių kategorijų atžvilgiu, dauguma gramatikose pateiktų pavyzdžių yra faktityvai (padaromosios reikšmės vediniai), tik *meilyti* (: *meilus*) priskirtinas būsenos kategorijai. Čia galima prisiminti, kad Ostermejeris, kalbėdamas apie priežastinius veiksmažodžius, terminą *effectivum*, regis, taikė ir denominatyviniams priesagos *-inti* vediniams (OG 73, žr. komentarą 3.2). Deverbatyvai ir denominatyvai pirmajame autoriaus sąrašelyje (prieš pastabą) pateikti pramaišiu, iš galimų pastarųjų plg.: *garbinu* 'ich ehre', *linkfminu* 'ich mache frōlich', *laupfinu* 'ich lobe', *twirtinu* 'ich befestige', *trumpinu* 'ich kürze ab', *didinu* 'ich vergrößere', *palengwinu* 'ich erleichtere'.

Būdvardinių vedinių daryba RG ir MG iliustruojama, matyt, produktyviausios priesagos *-inti* pavyzdžiais: *Sunkinu* 'ich beschwere' : *funkūs* 'schwer', *Stipprinu* 'ich stärke' : *stippras* 'stark'; *Pagėrinu* 'ich verbessere' : *gėras* 'gut'⁷⁴ (RG 128; MG 161). Ostermejeris irgi nurodo to paties formanto vedinius, tik Ruigio pavyzdžių nekartoja (išskyrus *stiprinti*), o sąrašą baigia vienu priesagos *-enti* veiksmažodžiu: *linkfmint* 'frōlich machen' : *linkfmas* 'frōlich', *drafint* 'muthig machen' : *drafus* 'muthig' (KIC 53 šis veiksmažodis buvo pateiktas tarp kauzatyvų), *stiprint* 'stärken' : *stiprus* 'stark'⁷⁵, *funkint* 'beschweren' : *funkus* 'schwer', *lygint* 'gleich machen' : *lygus* 'gleich', *faldint* 'süß machen' : *faldus* 'süß', *βwentint* 'heiligen' : *βwentas* 'heilig', *gywenti* 'leben' : *gywas* 'lebendig' (OG 125; plg. dar minėtus OG 73 pavyzdžius).

Skaitvardinių ir įvardinių vedinių pavyzdžiai visose gramatikose tie patys, kiek skiriasi tik OG: *Suwieniju* 'ich vereinige' : *wienas* 'einer' (RG 128; MG 161),

72 OG kartais neskiriama /uo/ ir /o/, todėl šiame pavyzdyje reikėtų atstatyti priesagą *-uoti*. Gramatikoje yra ir daugiau tokių atvejų, plg. *dainoju* 'ich singe was lustiges', kurio nurodomi du praet. variantai: *dainojau* ir *dainawau* (OG 74).

73 Toks darybos tipas retas, plg. dar šiuos pavyzdžius, žinomus ir iš Mažosios Lietuvos šaltinių: *rūstyti* 'būti rūščiam, rūstauti'

(LKŽe: N, [K], MŽ 566, refl.: PK 84), *žalyti* 'būti žaliai, žaliuoti' (LKŽe: BŽ 175, NdŽ, RŽ, KŽ). Iš daiktavardžio, sakysim, išvestas *būryti* 'tarnauti, būti būru' : *būras* (LKŽe: Gr).

74 Tiksliau būtų buvę nurodyti vedinį be priešdėlio: *gerinti* : *geras*.

75 RG ir MG nurodomas pamatinis o kamieno būdvardis *stipras*.

fuwienit 'vereinigen' : *wienas* 'eins' (OG 125); *Pafifáwinu* 'ich eigne mir zu' : *fáw* 'sich' (RG 128; MG 161), *anôti* 'so machen wie andere' : *ans* 'jener', *fawintis* 'sich zueignen' : *fawo* 'sein' (OG 125). Reikia pripažinti, kad Ostermejerio parinktas veiksmažodžio *sawintis* pamatas tikslesnis (buvo galima nurodyti ir įvardį *sawas*, teikiamą RG 55, 60; MG 64, 70), bet dėl *anôti* kyla abejonių. Pirmiausia, tikslinti-na priesaga – čia reikėtų atstatyti *anuoti* (plg. praet. *anawau* OG 74). Toliau nėra aišku, iš kur Ostermejeriui žinoma tokia reikšmė – 'daryti kaip kiti daro' (LKŽe panašios nenurodoma⁷⁶): ar nebus autorius jos priderinęs prie savo siūlomos darybos hipotezės, remiamos tik formos panašumu? Vadinasi, būtų saugiau šį veiksmažodį palikti sinchroniniu požiūriu neskaidų⁷⁷.

Po denominatyvų gramatikose teikiami iš kitų kalbos dalių padaryti veiksmažodžiai. Pirmiausia eina prievieksmių vediniai: *Attolinti* 'entfernen' : *tolì* 'weit', *Skirti* 'absondern' : *skirù* 'absonderllch [= absonderlich⁷⁸]', *Daugfinti* 'vermehrten' : *daug* 'viel' (RG 128; MG 161). Veiksmažodį *tolinti* semantiškai dera sieti su prievieksmiu *toli*, bet autoriai galėjo nurodyti ir būdvardį *tolus*, juolab kad jis turėjo būti jiems žinomas (žr.: RŽlv 162, RŽvl 397; MŽlv 296, MŽvl 535). Panašiai galima svarstyti ir dėl *daugsinti*: jį tiksliau sieti su būdvardžiu *daugsus* 'gausus, apstus', tik pastarasis mažai paplitęs (LKŽe teikiamas vienas pavyzdys iš Volfenbiutelio postilės, WP 77), todėl autoriai galėjo rinktis prievieksmį *daugsiai* (žr.: RŽvl 125; MŽlv 44, MŽvl 164). Jokiu būdu negalima pritarti veiksmažodžio *skirti* darybos aiškinimui: pats prievieksmis *skyrìu* yra antrinis, nors etimologiškai su *skirti* ir susijęs (sustabarėjusi veiksmažodinio daikavardžio įnagininko forma)⁷⁹. Ostermejeris perima tik vieną Ruigio pavyzdį (*attolinti*), o kitus pateikia naujus: *wykti*, *įwykti* 'bald kommen' : *weik* 'bald', *dauginti* 'vermehrten' : *daug* 'viel' (galbūt *daugsinti* Ostermejeriui buvo mažiau žinomas, todėl jis pasirinko įprastesnį veiksmažodį), *attolinti* 'entfernen' : *toly* 'ferne'⁸⁰, *artintis* 'sich nähern' : *arty* 'nahe' (OG 125). Pirmasis pavyzdys tikrai netinkamas (panašiai kaip Ruigio *skirti*), o kitų darybos interpretacija visai gera, nors pamatiniais galima laikyti ir būdvardžius, o ne prievieksmius: *artus* (žr.: RŽlv 7, RŽvl 264; MŽlv 11, MŽvl 353), *daugus* (žinomas ir iš Mažosios Lietuvos raštų, žr. LKŽe). Darybos kategorijų požiūriu visus teikiamus vedinius galima laikyti padaromaisiais (siejant su prievieksmiais būtų parafrazuojama „daryti, kad būtų taip, kas pasakyta pamatiniu žodžiu“).

Iš prielinksnių padarytų veiksmažodžių autoriai teikia nedaug: *Tárpìnu* 'ich vermittele' : *tarp* 'zwischen', *Tiefìnu* 'ich dehne aus, ziehle' : *tiês* 'gegen über' (RG 128, plg. MG 161); *priešìtis* 'sich widersetzen' : *prieß* 'wider', *tiefti* 'aufrichten' :

76 Kitoje gramatikos vietoje autorius yra nurodęs, kad veiksmažodis reiškia 'pradėti': *anoju* 'ich beginne' OG 74.

77 Dėl etimologinių *anuoti* ryšių žr. LEW 12.

78 MG 161 ši korektūros klaida ištaisyta.

79 Žr. Kazys Ulvydas, „Vienaskaitos įnagininko kilmės prievieksmiai dabartinėje lietuvių kalboje“, *Mokslo darbai. Istorijos-filologijos mokslų serija* 2, 1955, 47. Galbūt Rui-

gys suvokė ar žinojo, kad vok. *sondern* yra pamatuotas prielinksnio (istoriškai prievieksmio) *sonder*, todėl panašų santykį pabandė išvelgti ir lietuvių kalboje (žr. Friedrich Kluge, Elmar Seebold, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin, New York: De Gruyter, 2002, 857).

80 Plg. *tolì* 'weit' RG 128.

ties 'gegen über' (OG 125). Dėl pirmųjų pavyzdžių galima sutikti ('būti tarp', 'būti prieš'), bet antrąjį Ruigio ir Milkaus pavyzdį paprasčiau būtų vesti iš būdvardžio *tiesus* ('daryti tiesų'), o Ostermejerio teikiamo *tiesti* darybiškai neskaidyti⁸¹.

Nedeverbatyvinių veiksmažodžių skyreliai baigiami išiktukų vediniais: *dejoju* 'ich wimmere' : *dejà* 'ach leider!' (RG 128; plg. MG 161), *brašškėti* 'krachen' : *brakš*, *tyczoti* 'pochen' : *titš*, *ticz* (OG 125). Pirmojo pavyzdžio priesagą greičiausiai reikėtų atstatyti į *-uoti* ir su darybos aiškinimu sutikti⁸². Veiksmažodį *brašškėti* išiktukiniu laikyti vis dėlto problemiška, nes sunku įrodyti būtent tokią darybos kryptį⁸³. Paskutinio pavyzdžio – *tyčioti* – sąsaja su išiktuku *tič* atrodo dirbtinė, juk jis vartojamas tildymui (žr. OG 118). Šį veiksmažodį galbūt tiktų sieti surieveiksniu *tyčia* (RŽ, MŽ nefiksuotas)⁸⁴ arba vesti iš *tytyti* (*-ija*, *-ijo*) 'pajuokti, tyčiotis, mėgdyti' (LKŽe; plg. dar *tytinti*), panašiai kaip *skraidžioti* : *skraidyti*⁸⁵. Kita vertus, galima ieškoti sąsajų ir su tam tikru erzinamuoju išiktuku (jis turėtų skambėti **ty-ty-ty*, bet toks LKŽe nefiksuotas, plg. tik *ti-ti-ti*).

Pažvelgus į bendrą nedeverbatyvų iliustracinės medžiagos vaizdą (žr. 5 lentelę) vėl reikia pripažinti, kad Ostermejeris pateikė daugiausiai pavyzdžių. Tiesa, kaip jau minėta, dalis tų veiksmažodžių dariniais vis dėlto nelaikytini. Milkus šį skyrių žodis žodin perkėlė iš Ruigio gramatikos, todėl jokių skirtumų, išskyrus rašybos smulkmenas, nematyti.

Vediniai	RG 128; MG 161	OG 124t.
Daiktavardžių	<i>Laupfinù, Gárbinu, Pafináudoju</i>	<i>laupfint, garbint, meilit, prowawoti, bédít, múczit, korôti, laidôti</i>
Būdvardžių	<i>Sunkinu, Stipprinu, Pagérinu</i>	<i>linkfmint, drařint</i> ⁸⁶ , <i>stiprint, funkint, lygint, faldint, řwentint, gywentí</i>
Skaitvardžių	<i>Suwienuju</i>	<i>fuwienit</i>
Įvardžių	<i>Pafifáwinu</i>	<i>anôti, fawintis</i>
Prieveiksmių	<i>Attolinti, Skirti, Daugfinti</i>	<i>wykti, įwykti, dauginti, artintis, attolinti</i>
Prielinksnių	<i>Tárpinu, Tiefinu</i> ⁸⁷	<i>prieřitis, tiefti</i>
Išiktukų	<i>dejoju</i> ⁸⁸	<i>brařškėti, tyczoti</i>

5 lentelė: Nedeverbatyvinių išvestinių veiksmažodžių pavyzdžiai XVII–XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos gramatikose (pusjuodžiu šriftu pažymėti nesikartojantys veiksmažodžiai ar jų priešdėliai, lyginant RG ir MG su OG)

81 Neaišku, kodėl Ostermejeriui netiko Ruigio pavyzdys *tiesinti* ir kodėl jį autorius pakeitė į *tiesti*.

82 Įdomu, kad be pamatinio žodžio ir su šaknyje parašytu <ë> šis veiksmažodis buvo pateiktas ir prie frekventatyvų, žr. RG 103.

83 Apie tokio tipo veiksmažodžių darybos santykius su išiktukais žr. Erdvilas Jakulis, *Lietuvių kalbos tekėti, teka tipo veiksmažodžiai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004 (*Blt* 38[1–2]), 42t.

84 Dar plg. ir daiktavardį *tyčia* 'kas iš anksto apgalvotai, siekiant tam tikro tikslo, padaroma, klasta' (LKŽe).

85 Apie tokį darybos modelį žr. Christian S. Stang, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget, 1966, 360.

86 KIC 53 buvo pateiktas prie kauzatyvų.

87 MG: *Tiefinu*. Yra rašybos skirtumų ir reikšmės apibrėžime: *ziehle* RG, *ziele* MG.

88 MG: *Dejoju*.

4. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

1. Ruigio, Ostermejerio ir Milkau's gramatikos, palyginti su ankstesnėmis (*KIG*, *KIC*, *SŠG*, *HG*), išsiskiria savarankiškais žodžių darybos skyriais, dedamais morfologijos dalies pabaigoje. Juose aptariami neveiksmazodiniai priesagų vediniai, o deverbatyvai nagrinėjami bendrame veiksmazodžio morfologijos skyriuje. Pastarajame Ruigys ir Milkus darybos pastabas jungia į savarankišką skyrelį, o Ostermejeris jas pateikia veiksmazodžių sąrašuose prie kai kurių baigmenų. Šiek tiek su daryba susijusių dalykų tradiciškai esama gramatikų sintaksės dalyse, tik Ruigys ir Milkus plačiau neaprašo priešdėlinių veiksmazodžių (palyginti su *KIG*, *SŠG*, *OG*), o Ostermejeris nemini klitikų *mi* ir *si* (palyginti su *KIG*, *KIC*, *SŠG*, *HG*, *RG*, *MG*).

2. Darybinė semantika Ruigio ir Milkau's gramatikose suvokiama kaip vienas iš trijų žodžio semantinių sluoksnių: darinys turi papildomą (pridėtinę) reikšmę, egzistuojančią šalia pagrindinės (leksinės) ir šalutinės (gramatinės). Be to, abu autoriai pabrėžia praktinę žodžių darybos išmanymo naudą, nes pagal žinomus modelius kalbėtojas galės pasidaryti naujų leksinių vienetų. Ostermejerio gramatikoje žodžių darybos supratimas plačiau nedėstomas, bet aišku, kad autoriui priimtina genetinė derivacijos samprata (pateikta motinos ir dukters bei pamatinio žodžio ir vedinio paralelė). Darybinis skaidumas arba priklausymas tam tikrai (darybos) kategorijai Ostermejerio gramatikoje laikomi klasifikaciniais požymiais, leidžiančiais veiksmazodžius priskirti tam tikroms rūšims (*Arten*).

3. Veiksmazodžių darybos būdai aptartose gramatikose ne visada griežtai skiriami. Priesagų vediniai Ostermejerio tiesiog vadinami derivat(yv)ais, o Ruigio ir Milkau's, priklausomai nuo pamatinio žodžio klasės, – kompozitais (deverbatyvai) ir derivatais (nedevertatyvai). Priešdėliniai ir sangražiniai vediniai visuose darbuose patenka į kompozitų klasę, nors dėl refleksyvų Ostermejeris aiškios nuomonės nepareiškia. Dūriniais autoriai laiko ir veiksmazodžių junginius su daiktavardžiais, būdvardžiais,rieveiksmiais, dalelyte *gi* ir enklitine įvardžio forma *mi*.

4.1. Pamatiniai žodžiai gramatikose vadinami pirminiais (*primitivum*) arba paprastaisiais (*simplex*), o išvestiniai – derivat(yv)ais arba kompozitais, priklausomai nuo darybos būdo. Bendrės sąvokos visiems dariniams pavadinti nėra, bet *OG* galima išvelgti tokio termino užuomazgą (*derivatum*). Ostermejeris atkreipia dėmesį į pirminių ir išvestinių veiksmazodžių skiemenų skaičių: pastarieji paprastai esti ilgesni nei dviejų skiemenų (su tam tikromis išimtimis). Darybos opozicijas aptartose gramatikose stengiamasi nurodyti, tik ne visada jos vykusios: parenkami ne tie pamatiniai žodžiai ar be reikalo įsivaizduojami „nevartojami“ leksiniai vienetai (*RG*).

4.2. Darybos afiksai gramatikų autorių suprantami nevienodai. Ruigys ir Milkus visus deverbatyvus laiko kompozitais, todėl priešdėliai, sangražos rodiklis ir priesagos yra jų sandai (*OG* dūrinų dalimis laikomos tik pirmosios dvi morfeimos). Atskiro priesagos termino gramatikose nėra, ji (arba jos dalis) gali būti vadinama *baigmeniu* (*terminatio RG*, *Endigung MG*, *Endung OG*), *požymiu* (*character RG*) ar *būdingąja raide* (*littera characteristic OG*). Pagal ilgį priesagos tik *RG* skirs-

tomos į „raidines“ (vieno priebalsio) ir skiemenines. Ruigio įsivaizduojami afiksų jungimo procesai gana painūs ir greičiausiai todėl kitų autorių nebuvo perimti.

4.3. Darybos tipai gramatikose sistemiškai neapžvelgiami. Galima spėti, kad tie, kurie nurodomi pirmiausia, turėjo autoriams atrodyti produktyvesni. Darybos kategorijos skiriamos tik deverbatyvų, o denominatyvai smulkiau neklasifikuojami. Iš ankstesnėse gramatikose neminėtų kategorijų *RG* ir *MG* pasirodo kontinuatyvų (su priešdėliu *be-*), o *OG* – dezideratyvų. Darybos reikšmės gramatikose perteikiamos vokiškais reikšmių aiškinimais, kurių dalį galima laikyti darybinėmis parafrazėmis.

5. Visose aptartose gramatikose skiriama inchoatyvų kategorija, iliustruojama *-sta* kamieno veiksmažodžiais. Kadangi tik nedidelė jų dalis iš tiesų yra išvestiniai, autoriai nenurodo pamatinių žodžių arba nurodo dirbtinius (*RG*). Dabartinei kalbai būdingų priesagos *-ėti* būsenos kaitos denominatyvų gramatikose neteikiama.

6. Priežastiniai veiksmažodžiai Ruigio ir Milkaus gramatikose vadinami tranzityviniais (Kleino tradicija), o Ostermejeris vartoja tris terminus: *effectivum*, *translativum* ir *permissivum* (pastarasis tęsia Sapūno–Šulco gramatikos tradiciją). Gali būti, kad *effectivum* apima ne tik kauzatyvus, bet ir padaromuosius denominatyvus (faktityvus). Visi autoriai kauzatyvų kategoriją iliustruoja priesagų *-inti* ir *-dinti* pavyzdžiais, o Ostermejeris nurodo, kad tokių vedinių esama ir trečiojoje asmenuotėje. Ruigys ir Ostermejeris kauzatyvus lygina su hebrajų *hif'il* klase, o Milkus šios paralelės atsisako. Ruigys pirmasis pastebi vedinių šaknies balsių kaitą į /a/, bet šią pastabą perima tik Milkus. Palyginti su ankstesnėmis gramatikomis, *RG*, *OG* ir *MG* pateikta daug daugiau iliustracinės medžiagos, ypač *OG* išsiskiria naujų pavyzdžių gausa.

7. Kartotinės reikšmės vediniai visose gramatikose vadinami frekventatyvais. Jų apibrėžimai Ostermejerio ir Milkaus gramatikose panašūs ir skiriasi nuo Ruigio. Visi autoriai pirmiausia teikia priesagos *-inėti* vedinius, todėl šis tipas laikytinas produktyviu. Ruigys bando nurodyti ir priesagų *-auti*, *-uoti* iteratyvų, bet tik vienas pavyzdys (*šūkauti*) tinkamas, kiti veiksmažodžiai nėra deverbatyvai arba sinchroniškai neskaidūs. Ostermejeris teigia, kad didelio produktyvumo esantys priesagos *-(i)oti* vediniai, ir išvelgia iteratyvų trečiojoje asmenuotėje, bet nenurodo jų formantų ir konkrečių pavyzdžių.

8. Deminutyvų apibrėžimas ir termino variantas (*diminutivum*) Milkaus gramatikoje artimesnis Ostermejerio, o ne Ruigio teikiamiesiems. Iš visų autorių tik Ruigys nurodo, kad mažybinių vedinių formantai sutampa su kartotinių, bet tik vienas pavyzdys geras (*vaikštinėti*), o kitų priesagų dariniai (*-auti*, *-uoti*) nėra deverbatyvai. Nei Ostermejeris, nei Milkus nenurodo tradicinių formanto *-inėti* vedinių: pirmasis perima *KIG* ir *SŠG* pavyzdį *girsnoti* ir prideda *sergal(i)oti*, antrasis teikia tik *sargal(i)uoti* ir *verkšlenti*.

9. Vienintelis Ostermejeris siūlo lietuvių kalboje išvelgti dezideratyvų kategoriją, bet jo teikiamuose pavyzdžiuose (*malonėti*, *goroti*) norėjimo, troškimo sema priklauso leksinei, o ne darybinei semantikai.

10. Visose trijose nagrinėtose gramatikose pirmąsyk lituanistikos istorijoje aprašomi nedeverbatyviniai išvestiniai veiksmažodžiai. Jie pateikti atskiruose žodžių darybos skyriuose. Milkus be pakeitimų į savo rengtą gramatiką perkėlė Ruigio tekstą, o Ostermejeris iš RG greičiausiai ėmė tik kelis pavyzdžius ir parinko daug naujos medžiagos. Nedeverbatyvai visose gramatikose klasifikuojami pagal pamatinių žodžių kalbos dalis (į daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, įvardžių, prielinksnių ir išiktukų vedinius), o darybos kategorijos neskiriamos (nebent tik Ostermejeris padaromiesiems ir priežastiniams veiksmažodžiams linkęs taikyti tą patį terminą – efektyvai). Daiktavardinių vedinių sąrašuose teikiami priesagų *-yti (-ija)*, *-inti*, *-oti (-oja)*, *-uoti* ir *-avoti* veiksmažodžiai, o būdvardinių – beveik tik *-inti* (išskyrus vieną priesagos *-enti* pavyzdį OG). Kitų kalbos dalių pamatuotų veiksmažodžių nedaug, kai kurių atvejų interpretacija problemiška.

Literatūra:

- ALLEN, JOSEPH HENRY; JAMES BRADSTREET GREENOUGH, GEORGE LYMAN KITTRIDGE, ALBERT ANDREW HOWARD, BENJAMIN L. D'OUGE, 1903: *Allen and Greenough's New Latin grammar for schools and colleges*, Boston, London: Ginn & company.
- BORYŚ, WIESŁAW, 2005: *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- DUMČIUS, JONAS; KAZIMIERAS KUZAVINIS, RIČARDAS MIRONAS, 1986: *Elementa Latīna*, Vilnius: Mokslas.
- JAKULIS, ERDVILAS, 2004: *Lietuvių kalbos tekėti, teka tipo veiksmažodžiai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla (*Blt* 38[1–2]).
- KLUGE, FRIEDRICH; ELMAR SEEBOLD, 2002: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin, New York: De Gruyter.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (I–XX, 1941–2002): *elektroninis variantas*, redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005, <http://www.lkz.lt>.
- OSTERMEJERIS, GOTFRYDAS, 1996: *Rinktiniai raštai*, parengė ir išvertė Liucija Citavičiūtė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- PAKALNIŠKIENĖ, DALIA, 2000: „Intarpiniai ir sta-kamieniai denominatyvai – lietuvių kalbos inovacija“, *Tiltai*, 1 priedas: *Veiksmažodžio raidos klausimai*, 71–89.
- PAKERYS, JURGIS, 2006a: „Priesaginių veiksmažodžių daryba Kleino, Sapūno–Šulco ir Hako gramatikose“, *ALT* 8, 211–232.
- PAKERYS, JURGIS, 2006b: „Dabartinės lietuvių kalbos priesagos *-ėti* denominatyviniai statyvai“, *Blt* 41(1), 67–86.
- PAULAUSKAS, JONAS, 1958: „Veiksmažodžių priešdėlių funkcijos dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“, *LiK* 3, 301–453.
- PAULAUSKIENĖ, ALDONA, 2006: *Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos*, Vilnius: Gimtasis žodis.

- SKARDŽIUS, PRANAS, 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius.
- STANG, CHRISTIAN S., 1966: *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo, Bergen, Tromsö: Universitetsforlaget.
- ULVYDAS, KAZYS, 1955: „Vienaskaitos įnagininko kilmės prieveiksmiai dabartinėje lietuvių kalboje“, *Mokslo darbai. Istorijos-filologijos mokslų serija 2*, 20–63.

Jurgis Pakerys

THE DERIVATION OF LITHUANIAN SUFFIXED VERBS
IN THE GRAMMARS OF RUHIG, OSTERMEYER AND MIELCKE

Summary

The article presents further research results on the descriptions of verb formation in early Lithuanian grammars (cf. Pakerys 2006a). It reviews three eighteenth century works written and published in East Prussia: *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick* by Paul Friedrich Ruhig (Königsberg, 1747, RG), *Neue Littauische Grammatik* by Gottfried Ostermeyer (Königsberg, 1791, OG), and *Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre* by Christian Gottlieb Mielcke (Königsberg, 1800, MG; largely based on RG).

All three grammars include separate word formation chapters, which were missing in the earlier works on Lithuanian. These chapters are placed at the end of morphology sections and describe non-deverbative secondary verbs, while deverbatives are discussed beside inflexional morphology. The grammars of Ruhig and Mielcke have separate short chapters on the deverbative formations, whereas Ostermeyer briefly comments on some of them in the lists of verbs (*syllabi verborum*). A few notes on verb formation can be also found in the sections on syntax.

Ruhig and Mielcke explain derivational semantics as one of three semantic layers of the word. According to them, any derivative has an additional meaning (*zufällige Bedeutung*) which exists beside lexical (*eigentliche Bedeutung, Hauptidee*) and grammatical (*Nebenbedeutung*) meanings. Ostermeyer does not go into details and uses word formation features only to classify the verbs according to the derivational processes and categories into certain groups (*Arten*).

The grammars describe two processes of verb formation, viz. derivation and composition. Interestingly enough, Ruhig considers all secondary verbs to be composites and describes composition (compounding) with “letters” (consonants), syllables, and words. The first two types partly correspond to the modern understanding of suffixing, but the boundaries between the base form and the suffix are not well defined. For instance, Ruhig explains that *rašydinti* ‘to order to write’ is derived from the infinitive *rašyti* ‘to write’ by adding the letter <n> and by changing /t/ into /d/. Composition with words includes prefixation, reflexive verb formation and some verbal compounds with nouns, adjectives and adverbs. In general, Mielcke follows Ruhig, but omits his classification into “letter,” syllable and word compounding. Ostermeyer is rather more traditional and distinguishes

derivation (suffixation) and composition (prefixation and compounding). He also notes that all derived words can be called derivatives (*derivata*).

The grammarians usually provide correct bases of the derivatives, but some analyses are arguable, especially the ones which involve made-up bases (Ruhig derives *tarnauti* 'to serve' not from *tarnas* 'servant', but from an "unused" verb form *tarnau*, *važiuoti* 'to go, to drive' from *važiu*, etc.). The suffixes (or parts of them) are referred to as *terminatio* (RG), *Endung* (OG), *Endigung* (MG), *character* (RG) or *littera characteristic* (OG). The grammars do not provide extensive lists of verb formation types, but the suffixes which are presented first can be probably considered as more productive. The authors list the following categories of deverbative formations: inchoative, causative (the term varies, see below), frequentative, diminutive, "continuative" (formed by prefixing *be-* and listed only in RG), reflexive, and desiderative (listed only in OG), cf. Table 1.

The inchoative category is exemplified by verbs with *sta-* presents. The majority of these verbs are not true derivatives and Ostermeyer and Mielcke fail to list their bases, while Ruhig presents made-up ones. For instance, he derives 1 sg. praes. *tirpstu* (inf. *tirpti* 'to melt') from an "unused" (*inusitatum*) form *tirpu* 'idem.' Inchoative deadjectival verbs in *-ėti* are not mentioned, which means that this type was probably not as productive as it is in Modern Lithuanian.

Causatives are represented by the formations in *-inti* and *-dinti* (cf. Table 2) and only Ostermeyer notes that some of them can be also found in the third (praes. **-ā-* stem) conjugation, but does not list any examples. Ruhig and Mielcke continue the tradition of Daniel Klein's grammars (1653, 1654) by labelling causative verbs as "transitive" (*transitiva*), while Ostermeyer uses the terms *effectivum*, *translativum*, and *permissivum* (the latter one probably comes from the grammar of Christoph Sappuhn and Teophil Schulz, 1673). Ruhig and Ostermeyer compare Lithuanian causatives to Hebrew *hi'fil* formations (the parallel was already mentioned by Klein), while Mielcke does not. For the first time in Lithuanian linguistics, Ruhig notes root vowel alternation of causatives (e.g. *gramzdinti* 'to sink [tr.]': *grimzti* 'to sink [intr.]', *nuskandinti* 'to drown, to sink [tr.]': *nuskęsti* 'to drown, to sink [intr.]').

All grammars illustrate the iterative formations by verbs in *-inėti* (cf. Table 3). Ruhig also lists some verbs in *-auti* and *-uoti*, but only one example is correct (*šūkauti* 'to cry out [repeatedly]'), while other ones are not deverbative or synchronically unanalysable. Ostermeyer claims that formations in *-(i)oti* are very productive and notes that the third conjugation also includes some iteratives, but does not list specific examples and suffixes.

Ruhig mentions that the diminutive verbs have the same suffixes as iteratives, but again only one of his examples is acceptable (*vaikštinėti* 'to walk about'), while other verbs in *-auti* and *-uoti* are not deverbative in origin. Ostermeyer and Mielcke omit formations in *-inėti* (for unclear reasons) and list the following diminutives: *girsnoti* 'to sip' (already mentioned by Klein and Sappuhn and Schulz), *sergal(i)oti* 'to ail' OG, *sargal(i)uoti* 'idem', *verkšlenti* 'to weep, to sob (lightly)' MG (cf. Table 4).

Ostermeyer tries to establish desiderative verbal formations in Lithuanian, but his examples are unconvincing. The desiderative semantics of verbs like *malonėti* 'to be kind (to do something)' and *goroti* 'to strive, to aspire' is lexical and obviously not derivational.

Ruhig is the first in Lithuanian linguistics to provide a short description of non-deverbative verbal formations and is followed by Ostermeyer and Mielcke. All grammars classify them into verbs derived from nouns, adjectives, numerals, pronouns, prepositions and interjections (cf. Table 5). No derivational categories of non-deverbative formations are distinguished and only Ostermeyer seems to use the term *effectivum* to cover both causative and factitive verbs. Examples of denominal verbs have suffixes *-yti (-ija)*, *-inti*, *-oti (-oja)*, *-uoti*, and *-avoti*, while deadjectival formations are mostly in *-inti* (with one exception in *-enti*: *gyventi* 'to live' OG). Formations derived from other parts of speech are few and their derivational analysis in some cases is disputable.

JURGIS PAKERYS
Gramatikos skyrius
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5
LT-10308 Vilnius, Lietuva
el. p.: pakerys@lki.lt

Gauta 2007 m. liepos 15 d.